

ELS PELEGRINS DE LA MAR TENEBROSA
La participació judeocatalana en
la Descoberta d'Amèrica.

. . .
Un reportatge de la Història
. . .

Joan Castellà-Gassol

1983

J.Castellà-Gassol
Dr.Fleming,4
St.Just Desvern(Barna)
371 20 74

SUMARI DE L'OBRA

PRESENTACIÓ per . . . . .

PRÒLEG PER A CATALANS I ALTRES EUROPEUS . . . . .

PRÒLEG PER A AMERICANS. . . . .

Capítol 1
LA RUTA DEL SOL

Capítol 2
QUESTIÓ DE NOMS

Capítol 3
FORTUNA IMPERATRIX MUNDI

Capítol 4
~~ENXORRARI~~ A LES ORDRES DE REINER D'ANJOU,
REI DELS CATALANS

Capítol 5
BISBES, CORSARIS i REIS

Capítol 6
LA CONNEXIÓ CATALANO-JUEVA

Capítol 7
PASSAPORT AL MÉS ENLLÀ

Capítol 8
ELS PELEGRINS DE LA MAR TENEBROSA

Capítol 9
CATALANS A LES AMÉRIQUES

~~XXXXXXXX~~

Capítol 10
DECADÈNCIA, MORT I RESURRECCIÓ

Il.lustracions. . . . . .

Antologia de textos . . . . .

Capítol 1

LA RUTA DEL SOL

Un dia o altre havia de passar, i fou aquella matinada de lluna minvant. A trenc d'alba, una mena de canoa immensa que la gent de l'illa no havia vist mai ancorà vora la costa. De la nau van saltar a terra tot un seguit de rostres pàl·lids i barbuts, vestits amb exòtiques teles de coloraines.

Aquells forasters comptaven el temps d'una manera especial i segons llurs càlculs aquell dia era el 12 d'octubre de 1492. Convençuts d'haver assolit una gesta extraordinària, van motejar amb el nom de l'ésser suprem -El Salvador- l'illa de Guanahani que acabaven de descobrir, després d'haver travessat per primera vegada l'Oceà Tenebrós.

L'illa de Guanahani -avui anomenada Watling- es troba a 24º 6' 45'' de latitud i a 74º 46' de longitud oest, prop de la península americana de Florida, i forma part de l'arxipèlag de les Bahames. Té una gran llacuna al mig, però d'ample a ample no passa de les cinc milles marines, i no cap) ^{descendent} dels seus habitants autòctons ha sobreviscut als resultats d'aquell xoc sobtat de dos móns que s'esdevingué fa cinc-cents anys.

~~XXXXXXXXXX~~ En temps més antics ja havia arribat al nou món gent de l'Europa. Uns 900 anys abans del còmput del temps segons els cristians, abans de Crist, un grup de Bascos s'havien establert a Pennsylvania, USA, on hi van deixar gravats llurs cognoms sobre pedres.

Després, entre el 800 i els 500 anys abans de Crist, uns pioners celtes provinents de la Península Ibèrica van atènyer tal vegada les costes del que avui és New Hampshire, sobre New

York, on hi haurien aixecat el dolmen de Bartlett. Una mica més tard hi haurien fet cap diferents grups de mediterranis, i, vers l'any mil després de Crist, un home que venia del fred de l'Escandinàvia, el noruec Eric el Roig, navegant en direcció a Ponent, més enllà del Mare Congelatum, havia desembarcat a la Terra Verda, Groenlàndia.

En transcórrer altres tres-centes primaveres, a les terres càlides del voltant de la Mediterrània hi bullia la febre de les descobertes geogràfiques.

El savi mallorquí Ramon Llull, un dels més entrenats viatgers per tot el mar Mediterrani, en el seu llibre Art de Navegar, havia establert el mètode de creuar els mars amb faci-
litat, i fou el primer en escriure que a la part occidental de l'hemisferi euro-asiàtic s'hi trobava un continent oposat. La terra era rodona, i no pas plana, com predicaven alguns ignorants de les universitats i fanàtics dels convents. I si era rodona, esfèrica, qualsevol viatger que anés cap a Ponent arribaria ben segur a la mateixa terra del Gran Khan, Catai (és a dir: Xina) i a la mateixa illa fabulosa de Cipango (Japó), que havien atès els venecians Niccolo i Marco Polo pel camí de Llevant.

Marco Polo havia dictat les seves memòries a un escrivà, que les transcriví en francès amb el títol de Livre des Merveilles du Monde, on descrivia l'extraordinària organització social dels xinesos, que respectaven i mantenien als homes vells quan ja no podien treballar, mentre que a Venècia i a les ciutats europees els vells pobres eren abandonats a la mà de Déu; que parlava de l'existència d'homes amb cua i de les illes de Cipango amb les teulades d'or. Els mediterranis van parar de seguida l'orella da-

vant de tant magnes històries, i no gaire després de la mort, el 1324, del gran venecià, el seu llibre de les meravelles era traduït a la llengua catalana amb el títol Els Viatges de Marco Polo.

i els portuguesos,

Tant com els genovesos i els catalans eren predisposats a la descoberta de noves terres.

Alliberada de la tutela dels francs, constituïda en nació independent a partir dels Pirineus, "Catalunya i les seves dependències eren" -en paraules del geògraf d'origen portuguès Gonçal de Reparaz(fill)- "una mena de Fenícia Occidental". A la primera meitat del segle XV, el domini català anava dels Pirineus fins Albània, i la llengua catalana, més semblant al francès que no pas a l'espanyol, era fins i tot compresa a la Cort pontifícia d'Avinyó.

Però els catalans havien penetrat també en el gran misteri que envoltava les costes occidentals africanes, com ha explicat un dels més grans geògrafs, Alexander von Humboldt:

"No podem oblidar que els treballs dels marins catalans van representar per a l'Àfrica Occidental l'equivalent dels realitzats pels marins normands i escandinaus al nord del Nou Continent. Tant els uns com els altres van precedir les descobertes que han il·lustrat, després, els noms de Dom Enric de Portugal i d'Isabel de Castella. L'illa de Mallorca, a partir del segle XIII, s'havia convertit en el foc, el lloc central des d'on irradiaven les coneixences científiques en l'art difícil del navegant. Sabem per Ramon Llull que els mallorquins i els catalans feien servir cartes nàutiques ben abans de l'any

1286; que a Mallorca es fabricaven instruments, sens dubte grollers però destinats a trobar el temps i l'altura del pol a bord dels vaixells. A partir d'allí, les llums sortides originàriament de la ciència àrab es van estendre per tota la conca de la Mediterrània. Les ordenances reials de la corona Catalano-Aragonesa ja manaven, des de l'any 1359, que cada una de les galeres anés fornida no tan sols d'una sinó de dues cartes marítimes. Un navegant català, Jaume Ferrer, havia arribat, el mes d'agost de l'any 1346, a l'embocadura del Rio de Ouro (Àfrica Occidental), situat cinc graus més al sud que el famós Cap de Non que l'Infant Dom Enric de Portugal es vanagloriejava d'haver estat contornejat, l'any 1419, per mariners portuguesos.

• • •

Els savis escorcollaven la natura final de les coses, els pragmàtics s'aprofitaven dels nous invents i els arriscats es llençaven al fons del misteri amb naus insegures, més enllà d'aquesta línia absurda amb la qual els atlas de l'època dibuixaven els límits del món.

A l'atlas o carta dissenyada pel florentí Paolo dal Pozzo Toscanelli en 1457, decorat amb extravagants fantasies, hom hi llegia:

"Ultra hanc equinotialem
traditur ptolomeus terram incognitam,
sed pomponius atque p(osidonius) dubium an sit possibili
nautarum transitus ab hoc loco ad indorum partem,
multi vero (?) per as partes ab india
ad ispanias (eadem via?) p(eregr)asse;"

que vol dir:

"Més enllà d'aquesta línia equinoccial es diu que Ptolemeu admet l'existència d'una terra inconeguda, però Pomponi i Posidoni manifesten el dubte de que sigui possible la navegació marítima des d'aquest lloc fins la part de l'Índia; no obstant n'hi ha molts que diuen que -travessant aquestes extensions-, des de l'Índia han arribat a Hispania;".

La Hispania de l'atlas de Toscanelli no era un concepte polític sinó geogràfic, naturalment. Pels geògrafs de l'època, aquesta llenca de terra que anava confusament dels Pirineus fins a l'Atlàntic portuguès, significava sobretot l'últim territori conegut a occident del món antic. Les costes portugueses eren el Finis Terrae, la Fi del Món; i les catalanes, les més occidentals de la Mediterrània. Fou així ben natural que portuguesos i catalans es constituïssin en peoners de les descobertes marines més enllà de la Mar Tenebrosa, a l'hora en què s'esbotzà el vell món conegut dels sudeuropeus.

Barrejat amb les llegendes de les terres i dels mars inconeguts, hi havia un interès ben precís i mercantil: la recerca de les espècies, dels perfums, de les pedres precioses, de l'or... Aquestes mercaderies arribaven amb dificultat a Europa des que els turcs, ja a les acaballes del segle XV, havien tancat les rutes que, a través de l'Orient Mitjà, anaven a les Indies i a Cipango. I mentre que els portuguesos assajaven una nova ruta a les Indies donant la volta pel continent afri-

cà, un corsari apàtrida, ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~ Cristòfor Colom, rebia el suport de la Cort Catalano-Aragonesa i es proposava d'anar a les Indies pel camí oposat: seguint la ruta del sol, cap a Ponent. No comptava amb que al mig del camí entre el finis terrae europeu i les costes orientals de l'Àsia s'hi trobava un obstacle ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~: el segon gran continent del planeta terra, les Amèriques.

Capítol 2

QUESTIÓ DE NOMS

La història convencional considera que el descobridor de les Amèriques nasqué vers mitjan segle XV a la república italiana de Gènova, on documents notarials esmenten un tal ~~XXXXXX~~ Columbus, en llengua llatina, o Colombo en italià. Acceptant que aquella persona fos la mateixa que després navegà pel Mediterrà, s'instal·là a la Península Ibèrica i anà i retornà del Nou Món, el cas és que el seu nom patronímic original ni és el Columbus que ha adoptat la historiografia anglosaxona ⁱ la rutilant toponímia de New York, amb el seu Columbus Circle i la Columbus Avenue al cor de Manhattan, ni el Colombo italià ni tampoc el Colón de la historiografia espanyola en llengua castellana.

L'única cosa que mostren els freds i indiscutits documents ~~relatius~~ ~~relatius a~~ ~~la Península Ibèrica~~ relatius a ~~la Península Ibèrica~~ la Península Ibèrica és que la primera vegada que es parla, sense cap mena de dubte, de la persona que més tard descobrirà el Nou Món, és en l'any 1487, i el nom que se li dona és el de ~~Colom~~ Colomo (*). Un any després, la mateixa documentació l'anomena Colom (**), denominació ^{Catalana} que perdurerà durant anys en boca de contemporanis de la descoberta americana, i fins i tot després.

Com diu Salvador de Madariaga, que fou professor de la Universitat d'Oxford i autor d'una de les més ~~conegudes~~ conegudes biografies del descobridor, "Dos historiadores contemporáneos, Oviedo, castellano, y Barros, portugués, emplean invariablement la forma COLOM, lo que sería totalmente inexplicable en escritores no catalanes, de no existir fuertes razones que abonases esta ortografía, sobre todo en el caso de Oviedo, cuyo conocimiento de la Corte de los Reyes Católicos y de la primera época del descubrimiento no puede ser más íntimo".

A les acaballes del segle XV, la premsa periòdica encara no era un fet, però ^{en} els tòrculs dels mestres estampers, hom s'afanyà

(*) - "Cuentas del tesorero de Sevilla, Francisco González, folio 76". Vid.: REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA, Enumeración de libros y documentos concernientes a Cristobal Colón y sus viajes, (Madrid 1892), pag. 3.

(**) - Ibid, pag. 4.

a imprimir la notícia insòlita de la troballa de l'illa de Guanahani i d'altres indrets salvatges més enllà del món conegut. En totes aquelles edicions ~~colombiana~~ (llevat d'una castellana) impreses des de 1493 a diferents capitals europees com ara Barcelona, Anvers, Basilea, París, Roma i Estrasbourg, hom hi llegeix invariablement el nom del mariner amb una m al final: COLOM, un cognom sens dubte ~~colombiana~~ freqüent ~~colombiana~~ en famílies catalanes d'origen jueu.

No obstant, a partir de la signatura dels acords amb els Reis Catòlics (Ferran, de la Confederació Catalano-Aragonesa, i Isabel de Castella), que li permeteren la primera anada a les Amèriques, el descobridor va canviar el patronímic originari, fent-se dir Colón. Ho demostren els documents conservats i ho esmenten les dues narracions en les que ha d'anar a pouar tot investigador: l'escripta per Fray Bartolomé de las Casas i l'atribuïda al propi fill del navegant, Fernando.

Las Casas, contemporani de Colom, en la seva famosíssima "Historia de las Indias", diu que el descobridor es va modificar el cognom i "hizo llamarse Colon".

En la versió castellana de la biografia de Fernando, s'hi llegeix que el seu progenitor "limó el vocablo ("el cognom") para conformarlo con el antiguo y distinguir los que procedieron de él de los demás que eran parientes colaterales, y así se llamó Colón".

No s'entén gaire bé que vol significar aquesta frase de "para conformarlo con el antiguo", però si queda clar que la resta de la citació corrobora allò que els documents fefaents ens demostren

---

(*) - "Carta a Lluís de Santàngel, 1493). La primera edició ~~colombiana~~ coneguda, en llengua castellana, fou impresa als tallers del prevere Pere Posa a la ciutat de Barcelona. Se'n conserva només un exemplar, que es troba a la NEW YORK PUBLIC LIBRARY (Fifth Avenue and 42nd Street, New York City).

amb claredat meridiana: que el cognom fou modificat.

Suposant, doncs, que la persona anomenada a la Península Ibèrica successivament Colomo - Colom - Colón era la mateixa que els arxius genovesos anomenaven Columbus en llatí i Colombo en italià, hom es pregunta quines raons hi podien haver pel canvi de patronímic.

Basant-se en arguments lingüístic i històrics, Madariaga acabà per concloure que "Lo que Fernando llama 'limar el vocablo' sólo puede haberse producido a través de la forma catalana COLOM... El hecho de que la evolución del vocablo en sí fuera posible, demuestra, sin género alguno de duda, que la forma tradicional del nombre era COLOM".

El traspasat professor d'Oxford recomenava en aquest punt l'estudi fet a finals dels anys vint d'aquest segle pel peruà Luís Ulloa Cisneros, ex-director de la Biblioteca Nacional de Lima.

Escrivia Ulloa:

"La forma COLOMO, en la vida del Almirante, no sólo precedió a la forma COLÓN, sino que se mantuvo durante muchos años.

¿Pero qué origen tiene este COLOMO?...La palabra COLOMO no existe en el vocabulario de Castilla, no tiene significado alguno en la lengua castellana, no corresponde, por más que posea un radical latino, a ninguna ~~raiz~~ raiz de nuestra lengua (la castellana). En consecuencia, ~~COLOMO~~ COLOMO no es, no puede ser, sino una castellanización fonética de alguna palabra de otra lengua neo-latina.

Para saber de cual lengua y de que palabra debe tratarse, basta tener en cuenta que al lado del castellano vive en España hace once siglos otra rama del tronco latino, con historia y literatura propias. Esta rama es la catalana (*), y en ella se halla el sustanti-

---

(*) - L'àrea geogràfica de la llengua catalana -uns 70.137 Km²- no es limita a la Península Ibèrica. El català és escrit i parlat a ANDORRA (37.461 habitants, l'any 1981), on és la llengua oficial; al Rosselló, FRANÇA (319.872 hab.); a Alghero, ITALIA (38.000 hab.); a Catalunya (prop de 6 milions hab.); País Valencià (3.646.000 hab.); Franja catalana d'Aragó (44.213 hab.); colònia catalana de Madrid (vora 40.000 hab.); i colònies catalanes establertes al món (a ~~AMERICA~~ AMERICA, més de 100.000 hab.).

vo 'COLOM', femenino 'Coloma' (equivalente del ~~la~~ latín 'Columbus', del italiano 'Colombo' y del castellano 'Palomo'), sustantivo que sirve de apellido desde muchos cientos de años atrás. Pues bien, el más ligero conocimiento de la filología y de las leyes fonéticas del castellano manifiesta claramente que 'Colomo' ~~es~~ es una castellanización gramatical o sabia de COLOM, mediante la adición de una 'o' final. Del propio modo la lengua castellana ha hecho 'Lulio' del nombre catalán LLULL, 'Caboto' de CABOT, o tomándolos de lenguas germánicas, 'Escoto' del nombre SCOT, 'Lutero' de LUTER.

Brotan así indicios vehementes de que el primitivo apellido del descubridor del Nuevo Mundo debió ser COLOM.

...Muerto Colom, Gonzalo Fernández de Oviedo, el más antiguo de los cronistas españoles de Indias, publicó en Toledo, en 1526, su 'Natural Historia'...Al hablar del descubridor, mantiene inalterablemente el nombre COLOM.

...El primero de los cronistas portugueses que se ocupa del descubrimiento de América, Joan de Barros, en su 'Asia' publicada en 1552 emplea igualmente la forma COLOM. Lo propio hace otro antiguo cronista portugués, ~~el~~ Fructuoso.

En el pleito sobre el Mayorazgo de ~~el~~ COLOM...D. Baltasar Colombo, de Cuccaro, ...no encontró nada mejor ^(en 1586) que ampararse a esa forma COLOM, sosteniendo que ella fue la que empleó el Almirante e intentando relacionarla a la italiana Colombo.»

Com s'explica aleshores l'origen de la personalitat colombina? Madariaga sembla haver trobat el desllorigador en creure que Colom provenia d'una família catalana-jueva emigrada a Itàlia vers l'any 1390, hipòtesi refermeda per les investigacions portades a terme a principis del segle XX per l'historiador castellà Manuel Serrano y Sanz, el qual subratllà les relacions de Colom amb les principals famílies de conversos (***) de la Confederació Catalano-Aragonesa.

(**) - Convers = jueu convertit al cristianisme, de grat o per força.

També troba plausible aquesta hipòtesi la mundialment acreditada ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA, la informació de la qual, pel que fa al descobridor d'Amèrica es basa en les obres dels castellans ■ M.Fernández de Navarrete (1825-1837), C.Fernández Duro (1883), Salvador de Madariaga (1949)⁽¹⁾, en ~~les~~ les dels autors anglosaxons R.H.Major (1870), Samuel Eliot Morison (1942), Milton A.Rugoff (1960) i Earl P.Hanson (1967).

Un dels principals experts en lingüística de tot el món, l'ex-professor de la Universitat de Chicago (USA), Joan Coromines i Vigneaux, creu també possible que Colom hagués sortit d'un grup judeocatalà establert a Gènova.

Diu el professor Coromines:

"D'entre els jueus espanyols un gran nombre provenia de terres catalanes, i ■ encara que després de l'expulsió els jueus catalans - igual que els jueus portuguesos- abandonaren llur idioma privatiu en barrejar-se en la gran comunitat sefardita dels Balcans, Marroc, Algèria i altres terres, no arribaren a oblidar del tot l'origen català, del qual els resten records, sigui en el nom nacional, sigui en certes variants del llenguatge comú.

~~... Un dels carrers del 'ghetto' o call jueu de Roma porta encara el nom de 'Via Catalana', testimoni del temps en què els jueus catalans encara es mantenien a part dels altres sefardim, i noms semblants s'han conservat en els calls balcànics. Es possible que Colom vagi sortir d'un d'aquests grups judeocatalans, establert a Gènova: als arguments històrics per a creure que la família de Colom fos sefardita s'afegeixen raons lingüístiques (diferents de~~

les d'Ulloa) que he recollit en un estudi de la llengua del Descubridor. Ara bé, la forma castellana 'Colón' s'explica molt simplement si la família pronunciava tradicionalment 'Colom' el seu cognom, mentre que seria impossible d'explicar aquesta forma per una influència genovesa, italiana, castellana o portuguesa. Les formes especials del català parlat pels jueus a l'Edat Mitjana són ben conegudes gràcies als estudis del savi nord-americà D.S. Blondheim".

Si l'emigració d'una família judeocatalana d'un cantó a l'altra de la Mediterrània occidental no es pot considerar un fet insòlit ~~en aquell temps~~ a l'actualitat, ~~encara~~ encara ho era menys en aquell temps de l'Edat Mitjana, quan les aigües entre ~~el Mediterrani i el Mar d'Illícies~~ Catalunya i Mallorca a Ponent i la costa ~~del Mar d'Illícies~~ italiana al cantó de Llevant, eren una bassa domèstica.

Una altra raó històrica s'afegeix a la versemblança ~~del trasllat~~ del trasllat ~~d'una branca de la família Colom de Catalunya a Itàlia~~ d'una branca de la família Colom de Catalunya a Itàlia. El descobridor manifestà en els seus escrits "que el seu negoci i el dels seus avantpassats sempre es desentrotllà en relació amb la mar". Hom sap igualment que en una determinada època de la seva vida, Colom exercí de cartògraf o dibuixant de mapamundis, com el seu germà Bartomeu, i aquesta cartografia aplicada a la mar es desentrotllà justament a les àrees geogràfiques on veiem passejar-s'hi l'ombra de la família Colom. Ho subratllà ~~el~~ el geògraf Gonçal de Reparaz (fill): "Dos pobles foren els capdavanters i, durant un parell de segles, gairebé els monopolitzadors d'aquesta branca de la ciència humana (la cartografia). A dos pobles deu la humanitat la creació i el perfeccionament dels mapes nàutics, base de la nostra cartografia actual. Aquests dos pobles foren l'italià i el català".

Cal precisar encara que els oficis de cartògrafs i dibuixants de mapes foren gairebé sempre exercits per jueus, a l'àrea de parla catalana, de manera que els avenços de la ciència medieval aplicada a la nàutica, en les terres i en les mars catalanes, van inextricablement lligats a la sort de ~~les~~ les comunitats jueves, floreixents de vegades, i d'altres empeses a l'exili. És significativa en aquest context la saga dels jueus catalans que portaven el nom de Cresques.

Sabem que Hasday Cresques, rabí, metge i filòsof, pertanyia a una de les principals famílies de la capital catalana a finals de la centúria catorzena i que en el proqram que assolà el Call de Barcelona l'any 1391 hi va perdre la vida el seu únic fill. Tal vegada aquest fill fos Cresques de Viviers, un famós astròleg, del qual hom sap que en 1386 va passar d'Avinyó, on residia, a Barcelona, capital on s'establí, treballant al servei directe del monarca català. Assassinat en el desastre del Call en 1391 "la seva dona i els seus fills - segons el professor de la Universitat de Barcelona Jaume Riera- es van salvar en ~~seu~~ convertir-se al cristianisme".

Es possible que l'astròleg estés relacionat amb la família ~~de~~ d'un contemporani del descobridor d'Amèrica, Cresques Adret, un ~~un~~ metge molt famós del Call de Cervera, la imponent vila murallada i enlairada sobre l'extrem d'un tossal a les seques comarques de la Catalunya central. I ~~amb la~~ també ~~amb la~~ de Cresques Abnarra-bí, oftalmòleg i cirurjà establert a la ciutat de Lleida, a les terres occidentals del Principat de Catalunya.

Però el membre més famós d'aquesta saga és el mallorquí Cresques Abraham, autor de l'obra mestra de la cartografia mundial: l'Atlas Català, (*)

(*) - L'Atlas Català consta de sis fulls de 65 cm. d'alçada per 50 d'amplada, i es conserva a la Bibliothèque Nationale de Paris (58, rue Richelieu, prop del Palais-Royal).

que data de l'any 1375. Deu la seva denominació al fet de que totes les llegendes explicatives són redactades en català, ~~però~~
~~per la llengua de Mallorca~~
~~el de Mallorca~~
~~però~~ una llengua dominant ^(llavors) a ~~la~~ la Mediterrànea. Il·luminat amb brillants colors grocs, vermells i verds, l'Atlas representa tot el món conegut aleshores: Europa, Àfrica, Àsia, des del meridià de les Canàries fins el mar de la Xina, i ~~des~~ des del Tropic de Càncer aproximadament fins el paral·lel 60º Nord. Per obra ^{de} Cresques Abraham ~~que no era científic sinó un excelent home d'ofici, àltxant de mapamundis~~, segons que explica el professor J. Riera, "Els mapamundis es convertiren en un objecte de luxe que els potentats de la segona meitat del segle XIV prengueren la moda de regalar-se entre ells." ~~però~~

L'obra de Cresques Abraham havia estat precedida per la d'un altre cartògraf de l'escola mallorquina, Angelí Dulcert (Angelino Dalorto?), autor d'un mapa datat l'any 1339, i continuada per en Guillem Soler (1385) i per l'anònim català que pintà el mapa de finals de segle que es conserva a Florència(*)).

A la primera meitat del segle següent, sobresurt un altre cartògraf jueu-català, Gabriel de Vallseca. Un mapamundi seu, de l'any 1439, es conserva a Barcelona i s'ha fet famós perquè a la cara de darrera del pergami hi figura una nota manuscrita que diu que havia estat comprat per 80 ducats per Amerigo Vespucci, el navegant que donà nom precisament al continent americà. ~~però~~
 Un ^{descendent} ~~descendent~~ d'aquest llinatge, el Dr. Francesc Vallseca, actuari ~~però~~ l'any 1507, a Barcelona, com a marmessor en el testament de Jaume Colom i d'Alòs, membre d'un ~~clan~~ clan de mercaders i navegants judeocatalans, que porten sense excepció el cognom Colom.

(*) - BIBLIOTECA NAZIONALE DE FIRENZE. Secció Palatina.

(**) - MUSEU D'HISTÒRIA DE LA CIUTAT. BARCELONA. (Plaça del Rei).

Si bé l'ofici de pintar mapes era del tot inofensiu, els fanatismes de l'època feren dramàtiques en alguns casos la vida ~~de~~ d'aquella gent dedicada a l'art i a la ciència, però també als negocis, sense ^{els quals} ~~els quals~~ les acaballes del segle XIV haurien estat més fosques del que ho van ser. Un fill de Cresques ~~Abraham~~ lo jueu, (és a dir: Cresques Abraham), anomenat Jafudà, visqué, ja gran, l'espantosa tragèdia de l'assalt al Call de Barcelona, a on havia anat a viure. Son pare havia ~~seu~~ gaudit del favor reial i havia estat exent ~~de~~ d'exhibir la rutlla o distintiu rodó, meitat groc, meitat vermell, que els jueus havien de portar cosit sobre la peça de roba exterior, per a ser distingits dels moros, que portaven un distintiu groc i en forma de llengua de bou, i dels cristians, que no en portaven cap. Els colors eren els mateixos de les quatre barres vermelles sobre fons groc, que eren els de la bandera reial que el vell Cresques havia pintat, onejada pels vents, sobre Catalunya, València, Balears, Sicília i alguns punts del Pròxim Orient, indicant la presència de consolats catalans. La bandera reial sobre el pit dels jueus significava que es trobaven sota la protecció del monarca, però aquesta dèbil pretensió és mostrà inoperant quan el poble baix - a qui havien escalfat el cap uns predicadors castellans arribats d'Andalusia - assolà el barri hebreu de la capital. Per salvar la pell, Jafudà Cresques acceptà fer veure que es convertia al cristianisme; adoptà una nova identitat convencional: a partir de llavors es digué oficialment Jaume Ribes, passant així a ~~augmentar~~ augmentar les files del convertos, ~~gent~~ gent que han estat objecte de permanent sospita en la societat occidental d'aleshores ençà.

~~Qualsevol~~ Qualsevol que cerqués una raó per justificar un canvi tan radical de nom a l'Edat Mitjana, aquí en té una. A més a més, s'ha de considerar la fluïdesa, la lentitud i els avatars que han acompanyat la consolidació dels cognoms, ~~que~~ que no s'ha realitzat fins entrar a l'Edat Moderna, i ~~no s'ha d'ig-~~ no s'ha d'ig-

^{tampoc} norar que en els millors moments de tolerància envers els jueus catalans, aquests - ho remarca l'estudiós R. Pita Mercè -, en especial els rics, parlaven i escrivien en llengua hebrea i usaven un nom hebreu dins del Call, però parlaven català i usaven noms i cognoms catalans fora del seu barri, la qual cosa és avui un entrebanc en la tasca d'identificació de llinatges. Entrebanc encara més fort quan hom pensa que ben segur que els hebreus tindrien, a més a més, un àlias, renom o motiu imposat pel veïnatge, que és un costum que avui encara perdura, i fort, a les comarques rurals catalanes, i que a l'Edat Mitjana fou de vegades la base del posterior cognom oficialitzat. El propi nom patronímic Colom fou també un àlias; en documents catalans de la comarca de la Segarra hi ha el cas d'un tal Joannes Lobet que, a mitjan segle XV, se l'anomena "àlias Colom".

En llengua hebrea, Colom és Jonas; aquest nom no surt per enlloc en els documents que ens han arribat sobre la vida del descobridor. Però si una branca dels Colom catalans ~~emigrà~~ emigrà a Itàlia, obligada per la persecució religiosa o per altres circumstàncies, o motivada senzillament per raons comercials o de millorar les perspectives de la vida, això no vol dir que haguéssin de conservar per força la pràctica de la religió i dels costums mosaics. Les repúbliques italianes ~~no tingueren massa tolerància envers els jueus o els seus descendents cristianitzats~~ - i Gènova encara menys -, no tingueren massa tolerància envers els jueus o els seus descendents cristianitzats. Des de les inescrutables profunditats, el Déu d'Abraham havia previst que el seguici de les keenos, de les lamentacions, del poble d'Israel es perllongués pels segles dels segles, i arreu del món.

Els embats de l'antisemitisme van fer, doncs, que nombrosos conversos, bo i ~~mantenint~~ mantenint un vergonyant sentiment de lligam amb llurs ex-germans de la fe en Moisès, i tot conservant alguns trets perdurables de l'ètnia jueva, fessin tot el possible, a la segona i tercera generació, per assemblejar-se als cristians. Esborrades així les pistes originals, el retrobament de les possibles pa-

sses d'un Colom judeocatalà a les terres d'Itàlia seria amb el temps una tasca ~~feixuga~~ feixuga.

Probablement el patronímic dels Colom hagués estat només lleugerament modificat, com succeí amb d'altres llinatges fàcilment identificables. Al segle XV, per exemple, un navegant amb cognom ben català, Cabot (*) - si bé ~~incert~~ de lloc de naixement -, es nacionalitzà venecià amb el nom de Caboto. Al segle següent, en instal·lar-se a Itàlia els cartògrafs catalano-mallorquins ■ cognomenats Olives, van italianitzar llur nom de família en Oliva, per facilitar llur adaptació al país que els acollia. Però en aquells temps, només a la República de Gènova, hi podien haver ben bé més de cent-cinquanta persones cognomenades Colombo, i el fet és que als arxius notariais de la ciutat de Gènova, ~~abans~~ abans d'un "Johannes de Colombo" (italià= Giovanni Colombo), suposat avi patern del descobridor, no s'hi troba cap més rastre d'avantpassats. Tan sols sabem que el suposat avi matern, "Jacobus de Fontanarubea" (italià = Giacomo Fontanarossa) i la suposada mare del descobridor, "Sozana" (italià: Susana Fontanarossa) exhibien uns noms de pila ■ ben característics de les famílies amb origen hebreu. Més enllà d'aquestes constatacions, la boira dels segles enfosqueix la visió, i els estudiosos, capcots, es veuen obligats a un saludable exercici d'humilitat.

(*) - El cognom Cabot és registrat, com a mínim des de l'any 1421, al poble de Verdú, comarca catalana de La Segarra. Curiosament, i és registrat també el cognom Colom, i membres de l'una i de l'altra família estigueren en contacte.

Capitol 3

FORTUNA IMPERATRIX MUNDI

la civilització

Al vespre de l'Edat Mitjana, ~~l'arquitectura~~ de la Mediterrània de Ponent no sols era construïda per l'heterogènea ~~arquitectura~~ arquitectura d'esquifits reialmes independents en perpètua pugna els uns amb els altres, de manera en aparença inconciliable, sinó també i encara més per la xarxa de canals espirituals i materials que intercomunicaven el conjunt, fent-ne un totum intel·ligible.

No cap peça d'aquella composició plàstica visqué dins l'esplèndid aïllament.

En néixer Cristòfor Colom, a mitjan segle XV, homes i paisatges de l'acolorit Mediterrani occidental, ~~provincies i ciutats~~ ~~regions~~ composaven un puzzle d'ètnies, mercaderies, mites i repúbliques, del qual cada una de les peces era subsidiària de les altres.

La vila catalana de Tortosa, al delta del riu Ebre, vora les terres de palmeres, dominada per una fortificació d'origen àrab i ocres formes aplanades, era un escenari lleugerament diferent de la humida perspectiva ~~de~~ de la ciutat de Gènova, vigilada per les altes torres cilíndriques de la porta de ~~Santa~~ Santa Andrea. La diferència semblaria encara més forta avui, pel fet de que Tortosa pertany a la Comunitat Autònoma Catalana, que depèn de l'Estat espanyol, i Gènova és inclosa dins l'Estat italià. Però la distància en línia recta entre Tortosa i Gènova és més curta que no pas la que hi ha entre la ciutat italiana i la regió igualment italiana de Calàbria. I en aquell temps medieval, més d'un terç de la catalana Tortosa era en mans dels genovesos, dedicats intensament al comerç; i part dels seus cabals permeteren l'edificació de la catedral tortosina, i l'illa de l'Ebre té per nom ni més ni menys que illa de Gènova.

A l'illa de Mallorca, els genovesos no tan sols dominaven part del comerç, amb la seva llotja i els seus magatzems, sinó que hi disposaven d'església i de forn de pa propi.

A la inversa, els catalans ~~mantenien un~~ ^{mantenien un} consolat a la ciutat italiana, i genoveses i genovesos vestien els panni catalani, les robes teixides a Catalunya.

~~Moltes~~ Moltes peces d'aquell mosaic provenien d'un mateix fang originari. Pere Joan, l'escultor de la figura de Sant Jordi matant el drac - l'alfa i l'omega simbòlic del nacionalisme català - era fill d'un grec de Messina. Sant Jordi és el patró de Catalunya, i alhora ho és de ~~Messina~~ Gènova. I per completar el puzzle, el cap de Sant Jordi es conserva a San Giorgio de Venècia.

L'eminent historiador contemporani Arnold J. Toynbee, sorgit de la Universitat d'Oxford, ha conclòs que "Per tal de comprendre les parts ens hem de fixar primer ~~l'objectiu~~ en el tot, perquè aquest tot és el camp d'estudi que és ~~intel·ligible~~ intel·ligible en sí mateix". I aquell tot del Mediterrà occidental - a la seva vegada part d'un tot més ampli - presentava encara una sèrie més de sorpreses i de jocs de miralls que relativitzen, en últim terme, la qüestió del bressol nacional ~~de Cristòfor Colom~~ de Cristòfor Colom i dels llocs on poguè adquirir l'ofici de navegar i l'arriscat impuls de ~~descobrir~~ descobrir món, més enllà de la Mar Tenebrosa. El mèrit de Colom és el mèrit del tot i no de les parts.

Un cop compost, el puzzle agafa aquest posat hieràtic de les pintures de l'escola històrica. La ballesta és allà, tensa, a punt de disparar el projectil i la pota aixecada del cavall a punt d'aixefar el cap de l'adversari. L'artista ha volgut eternitzar l'instant però la pretensió és inútil. Sabem que un segon després les peces del tot es recomposaran en formes diferents, i que dies més tard la relació de forces es pot haver invertit de signe. Tal com va escriure John Ruskin,

"Cada dia és un DIES IRAE i escriu el seu irrevocable veredict ~~de~~ a la resplendor de la vesprada".

El Quattrocento exportà al món la gran esplendor dels artistes italians, però gairebé un terç dels territoris que avui són Itàlia havien caigut sota la dominació dels catalans. L'antic regne de Nàpols - tota la meitat sud de la península - i l'illa de Sicília eren dominis d'Alfons el Magnànim, el rei de la Confederació Catalano-Aragonesa. El gran saló de l'imponent Castel Nuovo que avui visiten els turistes al centre de Nàpols, fou obrat pel mallorquí G. Sagrera, i mallorquí també fou el marbre importat, que decorà el català Pere Joan. Hi participaren escultors de Florència, però el tot és presidit pel monumental escut, damunt del portal, representant les quatre barres catalanes (*). Sobre la porta dovellada d'entrada a la vila ~~de Sicília~~ siciliana de Taormina, que domina el vast panorama de la costa jònica, hi sobresurt encara avui l'escut de les quatre barres. Gran part del pa que menjaven els catalans del Principat provenia ~~de Sicília~~ del blat sicilià, però eren catalans i aragonesos els que ocupaven els millors càrrecs de l'administració, a la illa i a la península. A l'illa de Sardenya, els catalans hi van desembarcar l'any 1323 i al segle XVIII quasi tota la documentació oficial encara era ~~redactada~~ redactada en català, per més que ~~era~~ feia moltes tardors que els catalans ja no hi dominaven. ~~però~~

Els ~~consolats~~ consolats catalans s'estenien des de Bruges, al Mar del Nord, fins a Constantinoble-Pera, sobre la Mar Negra, i des de Sevilla fins a Beirut, passant per Alger, Niça, Marsella, Roma, Tunis, Trípoli, Malta, Alexandria i Damasc.

(*) - L'escut de Catalunya és compost de quatre barres vermelles sobre fons groc.

A Bulgària i a Turquia encara s'esmentava el malson de l'anada dels almogàvers a Orient, gairebé dos-cents anys abans. D'aquella feta en quedava el ~~record~~ record a Grècia, on per maleir una persona es cridava: "Ves en compte! La ~~Va~~ Venjança Catalana causarà damunt teu!".

Però allò que havia resultat difícil d'assimilar pels altres pobles mediterranis, i particularment impaible per als romans, és que els catalans haguéssin pogut fins i tot ~~introduir-se~~ ^{introduir-se} al centre neuràlgic d'operacions del món occidental, al cor del Vaticà.

El rei de reis, l'home que feia i desfeia per sobre dels monarques del món conegut, el ~~papa~~ príncep que només havia de retre comptes a la divinitat, segons la concepció de l'època, era un home que parlava català amb accent de València: Alfons de Borja, és a dir el papa Calixt III.

Nascut a un poble petit de les comarques valencianes, doctorat a la important ciutat catalana de Lleida, ~~Calixt III~~ ^{Calixt III} fou l'home que ficà dins la Roma ~~del quattrociento~~ del quattrociento el cavall de Troia de la insaciable família Borja, més coneguda al món per la seva forma italianitzada: els Borgia.

Si bé ningú no recorda que fes mai res en bé de la comunitat catalana, aquest extraordinari grimpador inondà Roma de familiars seus i de catalans d'arreu del Principat. Quan els romans s'adonaren ~~de~~ de la profunditat a què havia arribat aquesta penetració van quedar esbalaïts d'estupor: "O Dio! La Chiesa romana in mani dei catalani!".

Refereix l'historiador italià Orestes Ferrara que un cronista de l'època, Paolo da Ponte, "exclamava, indignat, que en aquella hora trista per als italians, a Roma només s'hi veien catalans!".

Alfons de Borja va incrustar dins la maquinària governamental de la cristiandat la llavor d'una saga que omplenà de soroll i de furor les cambres vaticanes i els ~~grans~~ vastos territoris dels Estats Pontificis; ^{entre els protagonistes, hi destaquen} el seu nebot Roderic de Borja - anomenat també papa, sota el nom d'Alexandre VI -, els fills d'aquest, Lucrezia

Borgia, Cèsar Borgia i una inacabable sèrie de bisbes, cardenals, ducs i duqueses. Aquesta ~~família~~ família, que indignà i fascinà a l'hora als italians, era coneguda per la dels avventurieri catalani, perquè parlaven en català en disputes i en família i en actes oficials. ~~En català~~ En català, Alexandre VI escrivia cartes i en català van fer el testament alguns dels Borgia, si bé la Cleopatra del clan, Lucrezia, s'italianitzà ràpidament.

Per a les gran famílies ~~nobles de la conca mediterrània~~ nobles de la conca mediterrània, la Meca de l'ambició era Roma, però en graons inferiors de la societat el destí reservava les grans ciutats de la costa. Més avall de l'escala social, l'aventura de l'emigració podia menar a ports impredecibles, i encara més per aquells que portessin al damunt l'estigma de la raça perseguida; per a aquests les cròniques ja no són gaire precises, i en el cas de Cristòfor Colom l'investigador ~~en~~ actual s'ha de conformar amb indicacions com ara aquesta, extraordinàriament vaga, del propi fill del descobridor, Hernando:

"En cuanto a la cualidad y personas de los padres del almirante digo que eran buenos en virtud y que por causa de las guerras y bandos, en la Lombardía, fueron reducidos a la necesidad y pobreza, no hallando como vivieron y habitaron".

Tanmateix, el camp d'atenció s'escurça si hem de donar per bones les afirmacions del ~~seu~~ mateix Colom o del seu fill, en el sentit de que "su negocio y el de sus mayores siempre fue por mar"; "limó el vocablo (-el cognom-) para distinguirse de sus colaterales" i, entre d'altres pistes, aquesta frase textual del descobridor: "Yo no soy el primer almirante de mi familia". I si aquesta família emigrà de terres o dominis catalans, ~~de quina família podria tractar-se?~~ de quina família podria tractar-se? Heus aquí una qüestió sobre la qual hom pot aportar avui més elements de judici que els que tingueren els cronistes contemporanis de la descoberta o que els aportats a la historiografia mundial amb motiu de la celebració del IV Centenari de la Descoberta d'Amèrica.

Entre els 300.000 i escaig d'habitants del Principat de Catalunya a les acaballes del mil quatre-cents, uns quants centenars de persones s'anomenaven Colom. Se'n trobaven per la plana verda de l'Empordà, pels volts de Tortosa, vora el delta del riu Ebre, per la boirosa Segarra, al cor del Principat, i a la capital, Barcelona, on hi vivia una branca prepotent de navegants i mercaders.

Una altra branca dels Colom catalans passà a establir-se a l'illa de Mallorca, a on també havien fet cap, a finals del segle XIV, una colla de jueus portuguesos. A la petita localitat de ~~XXX~~ Fornalutx, ~~XXXX~~ al nord-oest de l'illa, ja s'hi trobava un Guillem Colom l'any 1255, i poc després un Barnadí Colom vivia, més cap al nord, a la vila d'Escorca. Tal vegada el personatge més famós d'aquests llinatges fos el dirigent rebel Joanot Colom, que fou decapitat i esquarтерat per les autoritats de l'illa a les primeries del mil cinc-cents, i el cap del qual fou exhibit dins una gàbia de ferro durant més de tres-cents anys, servint de pastura a les mosques i al terror ~~XXXXXXXXXX~~ de les generacions successives.

~~XX~~ Germà de Francesc Colom, cal suposar també a la seva família d'origen hebreu. La filla de Joanot fou posteriorment perseguida per la Inquisició de Mallorca, mateix i com ho foren ~~XXXX~~ en els anys immediatament anteriors i posteriors a la conquesta d'Amèrica -tots ells, cognomenats Colom- ~~XXXX~~ juntament amb ~~XX~~ les seves mullers, i explícitament per ser jueus; entre aquests desgraciats s'hi troben ~~XXX~~ teixidors, sabaters, un agutzil, un barreter -el cas de Joanot- i mestresses de casa. En els noms de pila dels homes hi predominaven els Peres i Joans, senyal de la seva cristianització formal. ~~XX~~. Entre les dones, els noms vistosos de llunyanes princeses: Margarides, Elionors.

A les Illes Balears, el nom Colom donà lloc a topònims, com ara el poble de Portocolom, port de la vila de Felanitx, a Mallor-

ca, o l'illa d'en Colom, a la costa oriental de l'illa de Menorca.

Probablement ~~el primer dels quals es tenen referències~~
~~en un dels primers personatges anomenats Co-~~
 lom dels quals es tenen referències en ^{aquestes} terres ~~de~~
 fos Guillem Colom, canonge de la Seu de Barcelona; mort l'any 1229,
 fundà a la capital ~~el~~ un hospital que dugué el seu nom (*),
 i demostrà una innata habilitat per les finances, puix que fou el
 tresorer del rei Jaume II de Catalunya-Aragó.

Del mateix monarca en fou conseller reial el canonge Ferrer
 Colom, que visqué molts d'anys a les terres de Lleida, ciutat de
 la que en fou bisbe, i en la Seu Vella de la qual ~~el~~ fou enterrat
 amb tots els honors l'any 1340, després d'haver-se barallat amb
 els religiosos dominicans, els grans defensors de la Inquisició.
 Ferrer Colom fou també governador del comtat d'Urgell, que agafa-
 va un extens territori des del Pirineu fins les terres segarren-
 ques, a ~~l'esquerpa~~ l'esquerpa Catalunya interior.

Les fortunes i els privilegis s'obtenien en els vastos terri-
 toris conquistats, però era a ciutat on lluïen, tret dels moments
 en què la ira dels déus es desfermeva. Vers la meitat del mil ~~tres~~
 tres-cents, l'apocalíptica pesta negra s'endugué a l'altre món bo
 i una quarta part dels habitants barcelonesos, inclosos moros, cris-
 tians i jueus. I els que restaren d'aquests últims encara hagueren
 de patir més a finals del segle, quan uns predicadors castellans
 arribats de Sevilla van esvalotar el veïnat dels pobres i hom en-
 trà a sang i a foc a les cases del Call. Era la premonició del poe-
 ma "S'brent, bridelech" que escriví Mordehai Gebirtig poc abans de

---

(*) - De l'Hospital d'en Colom se conserva una sala a l'antic HOS-
 PITAL DE LA SANTA CREU, gran edifici gòtic al carrer Hospital de
 Barcelona.

sucumbir al ghetto de Cracòvia mig mileni després:

"Amb els ulls ben secs ploro, germans,
a la roja llum".

Però la tragicomèdia humana era també composta de colors més favorables i durant llargs períodes, la ciutat de Barcelona fou un reialme de ~~prosperitat~~ prosperitat per a la gent de negocis. Un Guillem Colom hi havia fet fortuna a l'Edat Mitjana. Era un mercader que tenia la casa entre el carrer dels Mirallers i la dels Banys Vells, darrera de l'església de Santa Maria del Mar, de la façana de la qual en ~~subresortia~~ sobresortia, muda, la figura del Salvador, entre la madona Maria i el precursor Sant Johan.

Tots els modestos fabricants de miralls del carrer sabien que en Guillem Colom era una persona important.

Casat amb Joana Caplana, filla d'uns petits burgesos, el senyor Colom era tanmateix el propietari de varies naus, ~~canviador~~ canviador de monedes, és a dir banquer, i un comerciant amb una cartera de clients repartida per diferents places de l'Europa occidental.

Barcelona era una plaça financera de primer ordre, que formava part del circuit de relacions entre ~~l'acolorida~~ l'acolorida Itàlia i els grisos ports de Flandes, i era aquest circuit el que feia sovint en Guillem Colom. L'any 1390 anava de viatge cap a l'Alguer, una petita població fortificada al nord-oest de l'illa de Sardenya, que havia estat conquerida i repoblada per gent de la Confederació Catalano-Aragonesa. El viatge d'anada va ser tranquil. Però només en trepitjar l'illa s'adonà que no era benvingut. Una colla de sards sublevats va perseguir-lo fins a la vora del mar i s'hagué d'entornar corrents; ~~sort~~ sort que encara va poder salvar la nau, ~~de~~ de la seva propietat, amb la qual tornà al port de Barcelona ~~una~~ una setmana després del Dia dels Morts, al mes de novembre.

Jugava fort i tenia grans influències, perquè, en una altra ocasió li fou apresada per corsaris anglesos una nau seva que anava carregada de fruita cap a Flandes, i no havent aconseguit que l'indemnitzessin, fou el mateix rei de Catalunya Martí l'Humà qui va reclamar la mercaderia al rei d'Anglaterra.

Va succeir-lo en els ~~seus~~ arriscats negocis marítims el seu fill Guillem-Ramon.

Guillem-Ramon Colom i Caplana hauria estat el seu nom complet, però no fou fins al segle XVII quan començà a considerar-se útil l'ús del cognom de la mare després del patern, o de dos cognoms del pare.

Fins i tot els prohoms s'havien acontentat durant molt de temps amb fer servir un nom de fonts acompanyat d'un altre nom, que de vegades no era ni tan sols cognom, sinó un renom que havien acceptat, o bé el nom de la casa pairal, o el del lloc on havien nascut o viscut temps o bé on dominaven, mentre que la gent humil s'havia de conformar encara amb menys poca cosa: amb el nom de bateig -els cristians-, que era invariablement el del padrí-avi, tractant-se de l'hereu, i amb el renom que l'ofici els imposava, quan no era motivat per la benvolença o la sornegueria del veïnatge.

Guillem-Ramon Colom no sols va continuar l'ofici patern sinó que ~~va ampliar~~ va ampliar el seu cercle de relacions. Es va casar primer amb Francina Dusai, una dama que pertanyia a un llinatge ~~de~~ del cercle de ciutadans honrats de Barcelona, també establerts al barri de Santa Maria de la Mar. Un avantpassat de Francina havia estat propietari d'una important societat comercial que tenia relacions amb el Nord d'Àfrica. Un segon parent de la Dusai s'havia casat amb una germana de l'Almirall català Marquet. I un tercer parent era un dels banquers més importants de la ciutat.

Més tard, Guillem-Ramon Colom es casà en segones núpcies amb Caterina de Marimon, filla d'en Benet Marimon, ~~de~~ ~~un~~ d'un gran llinatge barceloní. De totes maneres, aquesta gent feia poca vida de família, i Guillem-Ramon, que és esmentat als documents sobre tot com a capità de naus, anava i tornava molt sovint de Gènova, amb un vaixell de la seva propietat, perquè malgrat

l'eterna rivalitat geopolítica entre genovesos i catalans, els mercaders de l'una i de l'altra nació consideraven que el negoci és el negoci i tenien present que Barcelona és bona si la bossa sona.

La relació entre genovesos i mercaders dels països catalans funcionava d'una manera més afinada quan el comprador i el venedor s'adonaven que podia haver entre ells un segon cercle d'afinitats, com ara la vaga noció del reconeixement d'un comú origen jueu.

És el cas que els navegants, banquers i mercaders Colom del clan barceloní venien d'hebreus, si bé es veien forçats a fer tot el possible per dissimular-ho.

Un procediment habitual de simulació consistia a fer despeses destinades a magnificar els aspectes més externs i materials de la pietat cristiana, que alhora servien per daurar i mitificar ~~la~~ la memòria familiar. I així, imitant als senyors feudals antics, el capità de naus Guillem-Ramon Colom va fundar el patronat d'una capella al monestir barcelonès de Santa Caterina, que pertanyia als més distingits perseguïdors dels jueus: els frares dominics.

es feia

L'origen hebreu dels Colom establerts al carrer de Mirallers ~~era~~ palès. Eren amos d'una casa gran al carrer de les Carnisseries o de les Escoles Majors (més tard anomenat de "L'Arca de Sant Ramon") (*) al bell mig del Call. (**) I es tractava d'una família en la que es feien presents les característiques prototípiques, gairebé caricaturesques que els goim -els no jueus- atorguen a la comunitat mosaica. Sens dubte, a la comunitat hebrea ~~integrada dins la societat~~

(*) - Escoles Majors, era el nom donat a la Sinagoga Major.

(**) - El barri judaïc de Barcelona, al segle XIV, limitava al Nord i al Oest amb el carrer dels Banys Nous; a l'Est, amb el carrer de la Font (on avui es troba l'edifici de la GENERALITAT o Govern de Catalunya); a l'Oest, amb el carrer de la Volta, fent costat a un mur de la Catedral; i al Sud, amb el castell dels comtes.

Avui, hom entra fàcilment al Call de Barcelona des de la Plaça de Sant Jaume, on s'hi troben la ~~GENERALITAT~~ i la CASA DE LA VILA.

GENERALITAT

~~Barcelona~~ hi havia una colla nombrosa de jueus pobres, com ara els servents domèstics dels jueus rics, vigilants, porters, agutzils, enterradors o carnisseres, a més a més de la mitjana composta pels artesans, que en general eren d'una extraordinària perícia i d'una ben guanyada honorabilitat. Però l'arquetip de les comunitats no se'l troba ni se'l busca a les capes baixes ni a les mitjanes sinó entre els capdavanters de la societat. L'arquetip del jueu europeu a finals de l'Edat Mitjana no era el sombrerer de Felanitx ni el metge de Santa Coloma de Queralt ni l'esforçat artesà que feia fantàstics vidres reflectidors al carrer de Mirallers, ni el pare de família que en veu baixa recordava a la seva canalla els preceptes antics de la llei mosaica. L'arquetip s'encarnava en els tipus de més relleu social i que sovint s'enriquien traficant amb diners.

Visquent sempre sota l'amenaça bíblica de ~~ser expulsats del territori on havien anat a parar~~ ser expulsats del territori on havien anat a parar, els jueus no pogueren ser pagesos fins que no van disposar d'una llar nacional mitjanament segura, com ha estat i és l'Estat d'Israel. Per sobreviure, hagueren de desenvolupar la iniciativa i trafiquejar amb productes el valor dels quals era en relació inversa amb el pes i ~~capaç de~~ capaç de travessar fàcilment les fronteres nacionals. El préstec de diners -que les autoritats eclesiàstiques cristianes combatien, per a no pecar, però que compartien, quan els calia- fou una especialitat jueva, la qual, de retop, ~~originària~~ originària el ressentiment de les altres comunitats i encara més dels ~~perjudicats~~ perjudicats per l'usura. L'espectre de Shylock ja fermentava en aquell temps, i fidel a l'arquetip, Guillem-Ramon Colom fou un dels pioners de la banca europea.

El Consell de Cent que governava la ciutat de Barcelona, va tractar el 25 d'abril de l'any 1400 de l'establiment de la que havia de ser la primera banca oficial de la ciutat i de la Mediterrània occ-

occidental: la Taula de Canvi de Barcelona. Per a no quedar-se en-darrera, set anys més tard la ciutat de Gènova fundaria el Banco di Sant Giorgio.

Les cròniques de la Ciutat de Barcelona són curtes però precises: la banca de la capital catalana fou inaugurada amb solemnitat al palau que s'aixeca a quatre passes de Santa Maria de la Mar, a la Llotja de Mar, el dia 20 de **gener** de 1401. El fundador de la banca era en Guillem-Ramon Colom, al qual acompanyava de soci en Miquel Roure.

Probablement el fundador no li donà a aquell acte la importància que després agafà, perquè, de totes maneres, en Guillem-Ramon Colom ja tenia la seva pròpia, per bé que modesta banca privada o Oficina de Canvi, des de feia temps, al carrer dels Canvis Vells, davant de Llotja, arran mateix del mar on hi aparcava ~~les~~ les seves naus. I aquest mar el portava més lluny del que hom podria pensar; gran part del seu tràfec marítim es feia amb els ports de l'Europa freda. Un germà de Guillem-Ramon Colom, per exemple, que s'anomenava Joan, era en aquella època ■ establert a ~~la~~ la gòtica Bruges, l'esplendorosa capital del Flandes occidental i ■ primera plaça financera de tota l'Europa de Ponent, on els catalans hi tenien un poderós consolat i un tracte de

privilegi, en competència amb els mercaders genovesos. Allà, Joan Colom, patró de nau, s'hi dedicava a l'exportació marina.

Escriu Gonçal de Reparaz (fill): "El safrà era un dels principals objectes d'intercanvi. Catalunya n'exportava aleshores.

A principis del segle XV els centres principals del comerç català a Flandes eren Bruges, Ipres i Gant, on els catalans tenien còsols. Sens dubte, fou Flandes on prengué major desenrotllament.

Que aviat assolí gran increment el comerç català en aquelles terres (Flandes), és cosa evident. És possible que fins i tot arribés a superar el dels italians.

El comerç català, els seus sistemes, la seva terminologia, hi deixaren rastres profunds. El fet de què una gran casa de comerç italiana com la dels Affaitati portés encara en ple segle XVI la seva comptabilitat en català n'és prova prou eloqüent."

L'èxit econòmic de les famílies de mercaders vingué, naturalment, acompanyat de la necessitat de fer-s'hi veure. La segona ~~muller~~ ^{Colom} muller de Guillem-Ramon ~~Colom~~, ~~que~~ que era Caterina de Marimon, feia ostentació d'escut nobiliari; la seva part parlant o representació que interpretava gràficament el nom de la ~~seua~~ seva família, consistia en la imatge d'una bola del món - coronat per una creu de braços iguals-, surant damunt un mar puntejat de petites illes. Eren unes imatges una mica infantils i que volien ~~representar~~ reproduir gràficament i realista el significat del cognom. Entenent que Marimon era un compost de dos mots, mar per un cantó i món per un altre, el fidedigne artesà que dibuixà l'escut simbolitzà el mar amb unes ones esquemàtiques, acompanyades d'unes quantes illes fantàstiques, i el món amb una bola que, en aquella època, ^{era convenient} ~~era~~ que anés acompanyada d'una creu divinitzadora. No calia gaire més per a que s'assamblés del tot a alguna de les representacions que s'han fet de l'escut nobiliari del descobridor d'Amèrica.

Van passar els anys, i del matrimoni de Guillem-Ramon Colom i de Caterina de Marimon van néixer, i créixer, diferents fills. Un d'ells, Jacme-Joan, no es limità a la navegació, sinó que fou també regidor de la ciutat de Barcelona. Un germanastre seu, Guillem-Galceran Colom i Dusai ha quedat, en canvi, només registrat a les cròniques com a capità de nau.

Jacme-Joan fou un home prolífic i de sort. Se li'n coneixen cinc fills, tinguts de la seva muller Caterina Bertran, que pujaren ben amunt de la piràmide social: GUILLEM-Joan, ~~FRANCESC~~ FRANCESC-Joan, JOAN, LLUÍS i ELIONOR.

Guillem, l'hereu, heretà propietats immobiliàries: la casa del seu besavi ~~entre~~ entre els carrers de Mirallers i del Banys Nous, ara convertida en oficina; un altre casalot al carrer dels Banys Nous, i un tercer casal al barri jueu, localitzada al carrer de Sant Ramon.

Francesc, s'aixoplugà a l'ombra de les sagristies, un refugi lleugerament més segur per a un descendent d'hebreus. Esdevingut ardiaca - un càrrec principal a l'Església Catòlica -, arribà fins i tot a presidir el govern del país, la GENERALITAT, en ~~amb~~ ~~amb~~ els dies revoltats del 1464 al 1467.

Joan, visqué una etapa de mercader i treballà per la delegació a Barcelona de la firma italiana Datini -nascuda com a filial de la branca genovesa-, la qual casa feia la competència a uns altres mercaders italians, els Accetanti. (Originaris de la vila de Lucca, vora la costa genovesa, els Accetanti s'adaptaren ràpidament a Barcelona i catalanitzaren llur cognom en Setantí). Més tard, Joan Colom fou nomenat embaixador i almirall del Principat.

Lluís, fou l'administrador dels mercats de Barcelona.

La noia, Elionor, matrimonià amb un fadrí dels banquers i navegants Gualbes.

I com ^{sigui que} la història només es pot entendre per un moviment de flash-back, retrocedint del present al pretèrit, ~~adquireix sentit que en generacions posteriors~~

~~la~~ la regla de les afinitats selectives dongués lloc a matrimonis entre Coloms i Gualbes, i Coloms i Setantís. Italians catalanitzats, catalans italianitzats, jueus de la diàspora cris-

tianitzats; sobre aquest canviant melting pot ètnic , el destí reservava rols fluctuants als homes i a les nacions, i així ho cantaven a les tavernes, fent córrer els gots de cervesa:

"O Fortuna,
velut luna
statu variabilis;
semper crescis
aut decrescis.

("Oh Fortuna!
 com la lluna
 canvies d'estat;
 com ella sempre creixes
 o sempre minves".)

Reduïts els pares a la misèria, ~~el jove Cristòfor Colom~~ el jove Cristòfor Colom i els seus germans Bartomeu i Giacomo^(*), hagueren de buscar la sort fora del bressol nadiu. En la dècada dels anys setanta del segle XV, Bartomeu apareix al regne de Portugal - on un mestre Jacome de Mallorca ha posat els fonaments de la cartografia lusitana - aprenent l'ofici de pintar ~~cartes i mapamundis~~ cartes i mapamundis. Giacomo és encara molt petit i les cròniques no l'esmenten. Mentre que Cristòfor, que ha après també els rudiments de la cartografia, s'ha fet a la mar des de molt jove, i ha esdevingut un apàtrida sota banderes fluctuants i aspres capitans corsaris, en navegacions on el comerç, la pirateria i la guerra es barregen adquirint les formes d'una bramulosa composició.

(*) - En passar a l'italià, el nom de persona JACME del català antic, esdevenia Giacomo, o, indistintament, Jacopo, equivalent al francès Jacques, a l'anglès James, al català modern Jaume. Aquesta forma, castellanitzada, ha donat lloc a Jaime. Totes aquestes formes són equivalents al "Sant-Iago" dels pelegrins medievals.

Però quan alguns escribes castellans havien de traduir al llatí el nom castellà Diego, ~~amb el mot llatí "Didacus"~~ a voltes no ho feien amb el mot llatí "Didacus" sinó amb el tamé llatí "Jacopus", forma que igualment significava "Jacme". És així com un JACME català pogué esdevenir un GIACOMO italià i, més tard, un DIEGO castellà.

Capítol 4

A LES ORDRES DE REINER D'ANJOU,
REI DELS CATALANS

~~Una visceral passió de domini movia als prínceps.~~

Una visceral passió de domini movia als ~~prínceps~~ prínceps. Només un, el príncep de Viana, havia tingut l'honor i potser el desig d'haver estat representat, pel miniaturista d'un còdex, amb la testa envoltada de l'aurèola de sant. Tots els altres exultaven en sentir l'olor de la pólvora.

El bel·licós rei que la Fortuna havia triat per regir els dominis catalans vers l'any 1458, pertanyia a una dinastia estrangera i portà la violència a un país de mercaders, menestrals i pagesos. Oficialment, el nou rei s'intitulava Joan II, però els seus vassalls aviat el motejaren Joan Sense Fe.

"Ja des de l'arribada a Catalunya de la dinastia castellana dels Trastàmara -ha explicat l'historiador Ferran Soldevila -, van sovintejar les qüestions entre el rei i els catalans. Aquestes i altres espurnes de recíproca hostilitat van esclatar en una revolució contra Joan II, el qual es casà dues vegades. Del primer matrimoni, amb Blanca de Navarra, tenia un fill, el príncep Carles de Viana, odiat per ell, però adorat pels catalans. Joan II va perseguir-lo. Mort el príncep, minat per la malaltia i els disgustos (emmetzinat, però, segons la murmuració popular, per la seva madrastra Joana Enríquez), va esclatar una revolució. La Generalitat es va posar al capdavant del moviment. El rei, que havia aconseguit l'ajut de Lluís XI de França i li havia empenyorat el Rosselló, fou destituït. La lluita s'abrandà i va durar deu anys.

Durant aquest temps Catalunya va elegir els seus sobirans, i la corona comtal fou cenyida per Enric IV de Castella (1462-1464); per Pere de Portugal (1464-1466) ~~per~~ i per REINER d'Anjou i de Provença(1466-1472)".

El govern de la Generalitat, compost per prohoms majoritàriament provinents dels llinatges dominants a Barcelona, no es ~~va~~

va veure amb prou força per a mantenir-se com república independent; ~~amb prou força~~ Gènova, ~~amb prou força~~ aquell mateix any de 1458 ~~amb prou força~~ ~~amb prou força~~ havia també fet servir el recurs d'aixoplugar-se sota una senyoria estrangera - França - per a subsistir. El rei Pere, conestable de Portugal, nominat en plena guerra de la Generalitat contra Joan Sense Fe, havia semblat una bona solució; havia demostrat força estimació envers la gent del Principat de Catalunya, però la roda de la Fortuna li reservava una fi imprevista.

El President de la Generalitat, l'ardiaca Francesc-Joan Colom, hagué d'encaixar una forta sotregada quan el rei Pere, en el qual havia posat tantes esperances, morí de sobte, l'estiu del 1466 a la vila murallada de Granollers. Tot i essent portuguès de naixença i d'educació, el rei Pere havia après ràpidament a escriure en un català admirable de la seva pròpia mà i havia frenat ~~amb prou força~~ la bel·licositat dels Trastàmara castellans.

En la llarga caminada de Granollers a Barcelona, el fatigat ardiaca Francesc-Joan Colom repassava noms de possibles monarques afectes a la causa de la terra catalana, davant de la civera duta a coll per homes llogats, en la que hi transportaven el cadàver del portuguès, sota l'espurnejant sol de juny.

La comitiva va arribar, polsosa, a l'envistes de les muralles de Barcelona, i ~~amb prou força~~ hores després els enterraments van baixar la caixa mortuòria al terra i van sebollir-la sota una gran llosa, al fons de l'església de Santa Maria de la Mar, a la llum flamígera dels rodons vitralls que imitaven l'espectre del més enllà. La Generalitat ja havia decidit a qui oferir la corona: al vell Reiner d'Anjou, sobirà de la veïna Provença.

Malgrat que no havia trepitjat mai Catalunya, Reiner era de sang catalana per part de mare, així com el seu nebot - i, a es-
~~amb prou força~~ tones, aliat - el famós rei de França Louis XI ho era per part d'àvia.

Johann Huizinga, el brillant assagista de l'Acadèmia Holandesa de Ciències, feu un agut retrat del nou sobirà de Catalunya:

"Ningú encarnava amb més nitidesa la vel.leïtat de la fortuna dels prínceps que aquest príncep de la casa de França, que havia perdut repetides vegades les ocasions més propícies, que havia aspirat als trons d'Hungria, Sicília i Jerusalem, i que no havia recollit més que esquinçaments, penoses escapades i ~~llargues~~ llargues captivitats".

Tanmateix, Reiner havia compensat l'infortuni amb l'amor per la ~~poesia~~ poesia pastoral i l'art de la miniatura, cosa que el va fer força popular en el gremi d'artistes, als quals feia de mecenes. Així s'explica que li haguéssin atorgat el qualificatiu ~~de~~ ~~de~~ de Reiner "el Bo".

Tot i que tenia el seu quarter general establert a la modesta vila d'Ais de Provença (avui: Aix-en-Provence), Reiner -anomenat també Renat i Reynel - ostentava una llarga llista de títols i possessions: Comte de Provença, duc d'Anjou, duc de Bar (després d'haver estat duc de Lorena) i rei de Nàpols. Però com siqui que ja era un home de seixanta anys, en ser elegit sobirà dels catalans, envià al Principat, com a lloctinents per dirigir les operacions militars, a dos dels seus fills. Alhora, ~~per~~ per fer la guerra marítima, llogà els serveis d'una colla de corsaris de diferents orígens. Reiner d'Anjou reinà sis anys a Catalunya i feu el que va poder, però a les acaballes del seu mandat, la situació a Barcelona era insostenible. El bàndol dels adictes a la terra, sota la sobirania d'un rei "Bo", perdien terreny davant els embats d'un pretendent "Sense Fe". En 1472, amb la lluna nova de juliol, havia augmentat la xafogor congènita al port de Barcelona, i dels jeroglífics relleus de Santa Maria de la Mar regalimaven gotes d'humitat vers les grans lloses fúnebres del terra.

Els sants de pedra d'ulls esbatanats i els animals impossibles esculpits a la portalada del temple contemplaven indiferents els badocs famèlics que s'hi acostaven, revestits amb gonelles o

túniques de vil drap que arrossegaven per l'empedrat.

Els menestrals passaven gana. La Taula de Canvi o banca municipal que havia finançat la guerra, era en suspensió de pagaments: encara quedaven morts per enterrar de l'última pesta i les cases eren arruïnades.

Però a entrada de fosc del dia 20 de juliol, va córrer la nova de que havien arribat de Provença, a la platja de Barcelona, uns vaixells plens de menjar, i tothom va córrer a veure què se'n podia arreplegar: anaven corrua feta des de la Plaça del Born, pel carrer de la Vidrieria, i s'amuntegaven davant de la Torra Nova, que donava al moll de Santa Creu. Ancorats al port, enmig de la remor de veus humanes i dels xiscles de les gavines, hi suraven deu naus carregades de carn de porc, oli, formatge, blat i d'altres vitualles enviades pel bon rei Reiner. Tot seguit, les campanes de l'església de La Seu van propagar les batallades d'avís per la ciutat, i els decrepits barcelonins van arreplegar-se a la catedral per cantar-hi un Te Deum en acció de gràcies.

És una sorpresa que potser no és tan grossa: la República de Gènova havia abonat la causa de Reiner. Entre les naus arribades de Provença n'hi havien dues, com a mínim, de bandera genovesa: les anomenades Salvatge i Spindola (Spinola o Espínola).

~~És impossible entendre la història colomina, la mediterrània o la d'altres naus vastes~~

En aquells moments eren documentades al port de Barcelona les naus amb bandera genovesa d'Antonio Spinola, de Benedetto Italiano i de Francesco Cape. Un altre genovès, Teodor Spinola, era el patró d'una nau propietat del català de Tortosa Francesc de Pedralbes, la dona del qual era parenta dels Spinola.

D'altra banda, la nau amb bandera genovesa anomenada Salvatge tenia un nom del tot català i no pas italià. Les interconnexions funcionaven a tots els nivells. Un català podia ser amo de naus genoveses; un genovès, de naus catalanes, i el patró i el pilot podien navegar amb nacionalitats mixtes i fugisseres.

Les coses eren així en el món del comerç i encara més imprecises en el món del cors, en el qual tant genovesos com catalans s'hi havien lluit prou, en accions per compte propi o autoritzades ~~per~~ ~~per~~ per llurs sobirans o per aquells ~~als quals s'havien llogat temporalment.~~

Així doncs, la supervivència dels barcelonesos assetjats per Joan Sense Fe havia depengut durant ~~per~~ uns dies ^{d'una} ~~per~~ d'aquelles estranyes amalgames de provençals, genovesos i catalans. El cas és que les vitualles s'acabaren aviat i que els barcelonesos, angoixats, hagueren de recordar al bon rei Reiner que el ventre no tolera dilacions. En la missiva que li van trametre, hi precisaven també que una perillosa nau enemiga enviada per Joan Sense Fe - la Ferrandina - , navegava per les aigües properes, entre Marsella, Mallorca i el Nord d'Àfrica i que, finalment, s'havia acostat a Barcelona, acompanyada d'una altra nau veneciana i de dos baleners de bandera desconeguda, intentant rendir ~~per~~ la ciutat per la fam.

Reiner ~~per~~ reaccionà ràpidament i, en persecució de la Ferrandina, envià, a més d'altra gent, ~~un~~ un dels seus corsaris més joves, un home de cabell roig i ulls blaus, que potser no tenia més de 22 anys d'edat, però que n'aparentava més. El cognom del corsari era familiar en aquell recó de la Mediterrània: es tractava d'un tal Cristòfor Colom.

L'enviat de Reiner sortí de la base provençal de Marsella i es llençà embalat en persecució de l'enemic un matí de setembre del 1472. La seva nau fendí les grans latituds blavoses entre Còrsega i el Cap de Creus, i davallà cap el Migjorn, empès per vents favorables. Havent passat el paral·lel de les Bocche de Bonifacio, l'estret que separa els corsos dels sards, va contornejar la costa occidental sarda. Passà arran de l'illot salvatge del Mal di Ventre, i unes quantes dotzenes de milles més avall arribà a

les envistes de la petita illa de Sant Pietro, que servia de punt de referència als navegants que anaven vers les costes nordafricanes de Tunis o s'endinsaven cap a Sicília, Grècia i més enllà.

El sistema de comunicacions no era perfecte, i la precisió de que la nau Ferrandina navegava junt amb d'altres temibles acompanyants no va arribar a Colom fins que es trobava ja a alta mar. I allò que succeí aleshores o, al menys, la versió que en donà el propi Colom és el següent:

"A mi acaeció que el rey Reynel, que Dios tiene, me enbió a Túnez para prender la galeaça Fernandina, y estando ya sobre la isla de Sant Pedro, en Cerdeña, me dixo una saltía (*) que estaban con la dicha galeaça dos naos y una carraca; por lo cual se alteró la gente que iba conmigo, y determinaron de no seguir el viaje, salvo de se volver a Marsella por otra nao y más gente (**)".

Aquest episodi marítim seria aviat oblidat i romandria en el nínxol sense fons dels actes inútils, perquè Barcelona no va poder aguantar per més temps el bloqueig a què la tenia sotmesa l'estol enemic de Joan Sense Fe. ~~FOU~~ Fou Lluís Setantí - un nét catalanitzat dels italians Accettanti -, ~~conseller primer de Barcelona~~ Conseller primer de Barcelona, qui negocià la rendició de la ciutat, en vista de que s'havia acabat el blat i les forces i que les malalties delmaven els heroics defensors de les muralles.

Arribat de Roma pòques setmanes abans, el cardenal Roderic

(*) - Saltía o Saetía: corrupció del mot català "Sagetia", que significava una embarcació de vela llatina, d'un sol pont i dos o tres pals, més petita i més ràpida que la galera.

(**) - Referit pel biògraf contemporani de Colom, Fray Bartolomé de las Casas. Document conservat a la BIBLIOTECA NACIONAL, Madrid, reproduït per C. Varela a "Cristóbal Colon. Textos y documentos completos", Alianza Editorial, (Madrid 1982), pag. 166-167.

de Borgia havia demanat clemència ^{pels} ~~seus~~ vençuts -segons que diuen les cròniques benevolents- al guanyador Joan Sense Fe, i al fill del guanyador, el futur Fernando el Católico. I si bé és cert que les clàusules del ~~■~~ Tractat de Pedralbes, que posà fi -oficialment- a la guerra eren prou benignes, ~~■~~ a la pràctica, uns havien vençut i altres havien perdut, i ~~■~~ entre els perdedors ~~■~~ s'inscrivia el clan dels navegants i mercaders Colom de Barcelona, els quals, com a llinatge, ja no van aixecar mai més el cap. A partir de llavors foren uns personatges dispersats pel vent de la història. A estones, arribava a la costa l'eco de les gestes o les malifetes o desgràcies d'un tal Colom, arribat tal volta de l'exili, o figurava una dona cognomenada Colom a les llistes de la societat que registrava un casori amb un altre llinatge: ~~■~~ incertes ressonàncies d'una esplendor perduda.

~~■~~ En ~~■~~ afermar-se el poder dels Trastàmara i de la Inquisició castellana, en ^{accentuar-se} ~~■~~ la persecució dels conversos i en ^{ser decretada,} ~~■~~ finalment, l'expulsió dels hebreus, el llinatge dels Colom de Catalunya romangué en l'oblit dels cronistes. Ara, els ebris cantaires de ~~■~~ les tavernes havien avançat una estrofa més:

"In Fortune solio
sederam elatus,
prosperitatis vario
flore coronatus;
quicquid enim florui
felix et beatus,
nunc a summo corruui
gloria privatus".

"Al tron de la Fortuna
jo seia superb,
ple de prosperitat
i coronat de flors;

així, doncs, se m'obria el cor,
feliç i satisfet,
però ara he caigut de dalt estant
i l'esplendor he perduda".

Capítol 5

BISBES, CORSARIS I REIS

Avençada la tardor, el 24 d'octubre de 1472, es signà la Pau de Pedralbes, per bé que no tot el Principat de Catalunya s'havia rendit.

Atés que Joan Sense Fe necessitava fer-se seves les voluntats dels consellers barcelonins, no apretà massa els ferros. Van anar a signar la pau fora de les muralles grises, en el luxuós monestir de Pedralbes, que s'aixecava al peu del Puig d'Ossa (o muntanya de Sant Pere Màrtir)¹⁰, lloc en el qual mig centenar de dones de la noblesa i de ciutadans rics feien vida sota les pràctiques, no sempre rígides, de les monges clarisses. La capitulació donava un mes de temps per a adherir-s'hi a tots els habitants que en aquells moments visquéssin al Principat, i fins a un any de temps als que en fossin absents, però només quinze dies a tots els castells que encara mantenien enlairada la bandera del rei Reiner, del bàndol de la terra. El fill de Reiner, Joan de Calàbria, fou autoritzat a sortir del Principat, junt amb els seus seguidors més íntims. Oficialment, s'atorgava perdó general i es deia que es restituïrien els bens confiscats, però les paus fetes sota la vigilància del garrot són submissions, i entre la lletra escrita i la realitat corrent hi ha un fosc corriol; algunes famílies del bàndol de la terra no sols veieren llurs bens confiscats, sinó que també amb la impossibilitat de refer-se, això si no ja havien perdut les propietats o la vida en la guerra que havia durat deu anys.

X Entre la recomenació de ~~la clemència~~ clemència de Roderic de Borgia (el futur Papa Alexandre VI) i ~~els~~ els desitjos de venjança de la princesa Isabel (la futura reina "Catòlica"), Joan Sense Fe es mantingué en una posició intermitja. Ni feu massa cas del cardenal valencià ni de la carta tramesa per la seva bel·licosa nora, visceralment anticatalana. En alguns casos, Joan Sense Fe preferí comprar els favors dels prohoms adversaris, més que reduir-los per la força, però de totes maneres la guerra no es va acabar

~~de la guerra de Pedralbes~~

fins el desembre d'aquell anys 1472 al cantó sud del Pirineu, però va prosseguir al cantó nord, als comtats del Rosselló i la Cerdanya, ~~quants anys i fins a l'any 1472~~ disputats pel rei ~~Reiner~~ de França Lluís XI, el qual havia sostingut durant bastant de temps la causa de Reiner d'Anjou.

~~Reiner d'Anjou~~

Joan Sense Fe va fer un mal càlcul amb els genovesos. ~~Reiner~~ Atés que la República de Gènova havia donat suport al Principat de Catalunya durant el breu regnat de Reiner d'Anjou, les relacions entre genovesos i partidaris ~~del nou sobirà~~ del nou sobirà, Joan Sense Fe, no podien ser massa bones. A les acaballes del 1472, dues naus amb bandera catalana s'apoderaren per sorpresa de les mercaderies d'un vaixell del genovès Marco de Cazana, mitjançant un acte que només pot ser qualificat de pirateria. A la inversa, unes quantes setmanes després, un vaixell barceloní que tornava ~~de~~ d'Istanbul fou interceptat pels genovesos, i a partir d'aquí, les relacions entre la Senyoria de Gènova i el Principat de Catalunya dominat per un rei forà, sense fe, envellit i ambiciós, s'enverinaren fins a un punt que els més vells no recordaven. La Senyoria de Gènova arribà a veures obligada a organitzar una flota de guerra destinada a aturar les incursions dels vaixells catalans protegits per Joan Sense Fe, que ~~assaltaven~~ assaltaven als genovesos a tort i a dret sota l'espúria bandera del cors. !

Les fronteres entre la pirateria pura, el cors, la guerra declarada i les ~~incursions~~ incursions comercials mai no havien estat del tot precises. Eren corsaris pròpiament dits aquells que comandaven una nau mercant amb patent del seu govern contra naus enemigues, per`sovint els corsaris es lliuraven a actes de pirateria pura. Si el destí els anava en contra, podien acabar penjats, però amb una mica de sort podien acabar fent una carrera remuneràtoria

i fins i tot ennoblida.

Buscadors de fortuna, mercenaris si s'esqueia, els navegants lliurats al cors per força o per voluntat, havien de servir més fidelitat als amos als quals servien temporalment que no pas a llur fosca pàtria d'origen. És així com en aquells dies encèsos d'ira voltaven per les mars dos o tres corsaris d'origen nacional incert, però tots ells anomenats Colom^(*), les gestes dels quals els cronistes de l'època confonien sovint, entremig d'extraordinàries narracions rocambolesques. Una d'aquelles aventures tingué Cristòfor Colom per protagonista, segons que deixà escrit el pietós Fray Bartolomé de las Casas en la seva biografia del descobridor d'Amèrica:

"Como fuese...Cristóbal Colón tan dedicado a las cosas y ejercicio de la mar y en aquel tiempo anduviese por ella un famoso varón, el mayor de los corsarios, de su nombre y linaje, y que se llamaba COLUMBO Junior..., Cristóbal Colón determinó ir e andar con él, en cuya compañía estuvo andando mucho tiempo".

Així doncs, Cristòfor Colom, que ~~era un corsari~~ ~~maximament jove~~ tot i essent molt jove havia llogat els seus serveis a Reiner d'Anjou, tenia per sobre d'ell un experiment mestre en l'ofici del cors, que la història ha identificat com a Guillèm de Casanova-Colom^(**), el qual -segons ~~els cronistes~~ refereixen Las Casas i d'altres cronistes contemporanis- era "de su nombre y linaje": és a dir, que ~~era~~ compartia el mateix cognom i provenien ~~de~~

(*) - El nom Colom era fonetitzat i transcrit de maneres diferents. Els escribes castellans i castellanitzats escrivien indistintament: Collon, Colón, Coulon, Collora, Columbo, Colombo. Els italians: Colombo. Els francesos i provençals: Coullon, Coulon. Els portuguesos: Collon. Els catalans: Colom.

(**) - Anomenat Casenove-Coullon pels autors francesos.

d'una mateixa família.

Hom sap que sota la patent de cors del francès Lluís XI -aliat de Reiner d'Anjou-, el ~~temible~~ temible Casanova-Colom, descrit pels contemporanis com un home forçut, provist d'una barba impressionant, va travessar l'estret de Gibraltar, el mes d'octubre de 1473, arribant fins Almeria, en persecució d'uns vaixells mercants de bandera veneciana. Aquell mes d'octubre es trobava, doncs, a prop de la costa catalana, i si fou ell i el seu jove ajudant i parent Cristòfor Colom ^{qui} ~~...~~ feien tremolar els adictes a Joan Sense Fe no es pot assegurar amb certesa. Hom sap, tanmateix, que el 3 d'octubre de 1473, els Cònsols de la mar de la ciutat de Barcelona - que en aquells moments havien de ser adictes, de grat o per força, a Joan Sense Fe, van emetre un bándol advertint que la gent anés amb compte amb un corsari anomenat Colom, que rondava amb set naus armades pels volts del port d'Alacant, i el qual ja havia enviat al fons del mar unes ~~naus~~ galeres propietat d'un acèrrim defensor del Sense Fe. El perill devia ser prou gran, perquè els cònsols van apressar-se a fer la major publicitat a l'avis, adreçat als

"molt honorables tots e sengles batles, jurats e prohomens de qualsevol viles, Castells e lochs de la costa de Lavant fins a Cadaquers inclusive, Patrons, sotapatrons e altres oficials de qualsevol naus, galeres e altres fustes...". (*)

La capçalera del bándol, redactada amb una lletra molt clara, que qualsevol lector modern pot interpretar, no oferia cap dubte sobre el cognom ni les intencions de l'armat visitant de la costa:

"Avis de un corsari appellat Colom

(*) - ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT DE BARCELONA. Casa de l'Ardiaca. (Donació dels hereus de Francesc Carreras Candi).

que menava 7 naus armades".

A no cap dels adictes a Joan Sense Fe els hauria estranyat de saber que els corsaris que hostilitzaven la costa, ~~que~~ ^{tinguessin} ~~que~~ ^{quels} com a veure amb els derrotats clans de prohoms barcelonins que havien perdut la guerra civil. Algunes famílies catalanes havien emigrat a Itàlia i no totes s'estarien pas quietes. El clan dels Cabrera, ~~els~~ trobaren un exili ben daurat a l'illa de Sicília, on la família posseïa el comtat de Mòdica. En canvi, Francesc Galceran de Pinós va perdre tots els seus estats. Als Cardona de Bellpuig els fou confiscada la baronia del mateix nom. Lluís Colom i Bertran ~~administradors~~ -l'ex-administrador dels mercats de Barcelona, i germà de l'ardiaca Francesc-Joan que havia estat President de la Generalitat- emigrà a ~~la~~ Sicília i no tornà a aparèixer a Barcelona fins anys després i encara li fou imposada una multa amb caràcter retrospectiu. El seu germà, l'Almirall català Joan Colom, va desaparèixer de Catalunya i si tornà no ho va fer fins el 1474. Del seu nét Guillem (el seu nom complet hauria estat: GUILLEM-Antoni-Joan Colom i Soler), que era justament l'hereu d'aquell clan de navegants, almiralls, mercaders, mai més se'n va saber res. Cal suposar que els emigrats conspirarien contra el Sense Fe i que els més expoliats i acèrrims s'aliarien amb qui fos necessari per tal de recuperar l'antiga fortuna o, si més no, per assaborir el gust asprè de la venjança.

Un aliat ideal i tanmateix diabòlic en aquest concert de greuges i desgreuges era el rei de la França, Lluís XI.

Al principi de la guerra civil catalana, Joan Sense Fe havia comptat amb la neutralitat de Lluís XI, però després el francès s'ho va pensar més bé i li va fer la guerra, posant-se al cantó de Reiner d'Anjou, que, de fet, més que un aliat era el seu feudatari.

Durant la guerra, Lluís XI havia dit als embaixadors catalans de la Generalitat que "ell també era català", i és veritat que ho

era la seva àvia. Però volia assolir la sobirania del Principat català, i aquesta perspectiva tampoc feia massa gràcia als dubitatius representants dels burgesos de Barcelona.

Es diu que els nombrosos enemics que tenia per tot arreu van motejar-lo "Louis XI, l'universel araignée" ("l'aranya universal"), perquè estengué per tot arreu el seu poder, sense fixar-se en els mitjans, amb la vista posada a aconseguir un somni prematurament napoleònic i degaulià, "la grandeur de la France"; en el qual somni, naturalment, com en tots els ~~altres~~ expoliadors delirius estatalistes que l'Europa moderna ha sofert, i sofreix, hi entrava no sols el propi territori sinó també el dels veïns.

Que Lluís XI era un home tan maquiavèlic com Ferran II el Catòlic ho diuen els cronistes contemporanis; i que es voltava de col·laboradors pragmàtics ho demostra el fet de que enlairés a la categoria de vice-almirall de la França Guillem de Casanova-Colom, un corsari temut a totes les mars, la humanitat del qual no tenia res a envejar a la de l'esclavista Francis Drake.

Sobre la saga Casanova-Colom, l'investigador americà Luís Ulloa Cisneros arribava a les següents conclusions, ara fa mig segle:

"¿Qual era el origen de Casenove y de donde le venía el apellido Coullon? Algún cronista francés lo ha denominado 'segundón de Gacuña' ('cadet de Gascogne'). Pero nadie ha encontrado su genealogía. Parece que han existido y aún existen algunos Casenove en Gascuña, ya en el extremo sur de los Pirineos, en realidad en el antiguo condado de Foix, limítrofe de España, es decir, de Cataluña. También el apellido Casenove existe del lado catalán. El Condado de Foix constituyó largo tiempo una como dependencia de Cataluña; hasta bien entrado el siglo XV hubo entre ambos países íntimas relaciones

de toda clase, inclusive las de familia. Casenove, nacido en uno u otro lado de los Pirineos, pudo muy bien ser a un tiempo Colom y Coullon según los dialectos; y encontrarse emparentado a algunas de las familias catalanas Colom o Colum, y Casanova o Casenove, apellidos todos originarios del Ampurdán (Cataluña) y esparcidos hasta el sur de Tortosa".

Algunes genealogies esmenten altres ~~Casim~~ corsaris. L'Histoire généalogique et chronologique de la Maison de France es refereix a un Joan de Casenove -fill de Guillem-, i a un altre Joan -nebot del primer-, també corsari. Testimonis italians parlen d'un Colombo Junior, i d'un Joan el Grec, que potser es cognomenava realment Bissipat. Hi ha una certa confusió en les denominacions, però els autors més acreditats, com ara Samuel Eliot Morison i Madariaga, ~~són~~ sostenen que sens cap mena de dubte el descobridor d'Amèrica navegà amb el "seu homònim i probable parent Guillaume de Casenove-Coullon".

Els biògrafs de Casanova-Colom diuen que feia ostentació d'un escut nobiliari, en el que s'hi representaven dues torres aparellades. Més difícil ^{és} d'assegurar ~~que~~ que aquestes dues torres fossin les mateixes que es troben esculpides a la pedra, en forma d'escut nobiliari, al poble català de Tarroja de Segarra^(*), localitat on hi hagué un petit Call i on hi sobresortí una família Colom. La caiguda de Tarroja en mans de Joan Sense Fe i la posterior persecució i expulsió dels jueus explicarien la desaparició dels Colom de Tarroja a ~~la~~ ~~part~~ finals del segle XV.

(*) - Provenent sens dubte d'un edifici més antic, l'escut alludit es pot veure, empotrat, a la façana de l'església parroquial de Tarroja, que dista un centenar de quilòmetres de Barcelona.

L'autor d'aquest llibre ha recollit de viva veu dels vells del ~~poble~~ poble la teoria o llegenda, contada pels avis, segons la qual "el descobridor d'Amèrica hauria nascut a Cal Capell", la casa més antiga del poble. Curiosament, a Cal Capell hi figura un "sol" esculpit, i certes cròniques esmenten que a l'escut de Casenove-Coullon hi figurava també un sol.

Segons l'investigador Ulloa Cisneros, aquell segon corsari anomenat Casenove, hauria estat en realitat un Johan de Casanova, fill de pares catalans, nascut a Itàlia i aveïnat a França, exhibint així un prototípic curriculum mediterrà de l'època. Successor de Guillaume, aquest segons corsari era parent del cardenal Johan de Casanova, que havia estat secretari de reis i bisbe d'Elna (a la Catalunya Nord, França) i ~~amb~~ amb no menys habilitat que els Borgia s'havia introduït al Vaticà.

Un Johan de Casanova, d'ofici navegant, podia contribuir a l'augment del patrimoni familiar practicant el cors sense vergonya, i un altre Johan de Casanova, d'ofici eclesiàstic, podia connectar els afers temporals amb els divins d'una manera que fos sempre al di sopra di ogni sospetto. Per a les grans famílies aburgesades, el metall or era ja una deïtat més fulgent que els sants de pedra i fusta que només provocaven astorament al poble petit. Però el Renaixement ensenyava que no n'hi havia prou amb acumular diners per assegurar-se un lloc de domini a la societat, i un cardenal, ~~amb~~ porpra alhora que suavitzava amb una coloració ~~amb~~ els aspectes més cantalluts de la parentela, relligava aquesta amb el centre de poder més important.

El cardenal Johan de Casanova morí a Florència el 1436, i una generació després, un altre membre del clan es preparava per a la mateixa carrera, havent trobat el camí de Roma ben fressat; en efecte, un Jaume de Casanova, contemporani de Cristòfor Colom, va arribà a ser cambrer del Borgia Alexandre VI, i ja italianitzat, morí a Roma.

Mentrestant, Casanova-Colom terroritzava les mars. Un dia el correu ~~se~~ pujà corrents l'alta escalinata adornada amb marbre del Palazzo della Signoria de Florència, i comunicà al seu senyor, Lorenzo de Mèdici que ~~les~~ naus florentines havien estat atacades per un corsari Colom, i que se n'havia emportat els tresors d'art que

transportaven les bodegues. Lorenzo el Magnífic protesta de l'assalt prop del rei francès Lluís XI, però no sembla que en pogués treure l'aigua clara. Poc després, la camada dels Colom va hostilitzar unes naus de partidaris d'Isabel —la jove nora de Joan Sense Fe—, que pretenia per la força ~~la submissió~~ la submissió de les Espanyes. Després d'aquesta feta i després de l'acèrrima rebel·lia dels Colom barcelonins contra Joan Sense Fe (i contra el seu fill Ferran el Catòlic, marit d'Isabel de Castella), ~~la~~

~~la~~ el cognom Colom havia de figurar, sens dubte, a les ~~negres~~ negres de la cort dels Reis Catòlics. ~~la~~
 (l·listes)

L'àrea de corregudes de Cristòfor Colom s'havia eixamplat força. Vers 1473-74 arribà fins a la llunyana illa grega de Quios, prop de la costa d'Àsia Menor, en un viatge que probablement tenia caràcter comercial. En 1473, el mallorquí mossèn Bernat hi havia dut un carregament de teles, i tant aquest navegant com els altres, en el viatges de retorn devien emportar-se de l'illa alguns dels seus rics productes naturals. ~~la~~ A Quios, o el Xiu, com l'anomenaven els catalans, aquests hi mantenien un consolat. I sibé l'illa era en aquells moments sota la Senyoria de Gènova, ~~la~~ els intercanvis comercials ~~se~~ feien amb nombrosos països. (s'hi)

Amb tot, el comerç era continuament obstruït per les continuades accions de guerra entre faccions contràries, sols mitigades per curtes i fràgils treves, no sempre respectades. Dins d'aquest

delirat joc d'escacs, i per tal de fer front a una latent amenaça castellana, el francès Lluís XI havia cercat l'aliança d'Alfons V de Portugal, i a l'estiu del 1476 tenia preparada una poderosa flota francesa-portuguesa, sota les ordres de Casanova-Colom, al qual acompanyava el seu jove ajudant, Cristòfor Colom.

Al mateix temps, i sense connexió amb els fets esmentats, la ciutat de Gènova organitzava una expedició comercial que havia d'anar a les costes protugueses. Fossin quins fossin els desiguis i simpaties dels uns i dels altres, el cas és que l'esquadra ~~franco-~~ portuguesa lusitana manada per Casanova-Colom topà, en les aigües properes al Cap de San Vicente, al sud de Lisboa, amb la flota genovesa, el 13 d'agost de 1476. Casanova-Colom reaccionà dins de la millor tradició de la pirateria internacional i abordà brutalment els genovesos. Segons les cròniques italianes, d'un miler de genovesos només se'n van salvar 120. Víctimes de l'atac resultaren les naus propietat dels armadors Godofred Espínola, Nicolo Espínola, Joan-Antonio di Negro i de Teramo Squarciàfico. Els genovesos, òbviament, es van defensar com van pogue: el vaixell atacant en el qual anava ~~l'apàtrida~~ l'apàtrida Cristòfor Colom s'enfonsà a l'oceà enmig d'un foc paorós, i Cristòfor salvà la vida en poder-se sostenir amb l'ajut d'un rem i en nedar fatigosament fins la costa portuguesa, on fou recollit mig mor. Si aquell home al qual la història convencional atribueix un naixement genovès hagiès aparegut llavors a aquella república italiana, hauria estat penjat del pal més alt de la ciutat. Comprensiblement, la història posterior no registrà cap acte de devoció colomina envers Gènova, ni tan sols de mínima correspondència amb el món genovès.

Casat amb una dama portuguesa -Filipa Moniz Perestrello- ~~pro-~~ ~~portuguesa~~ i afillat a Portugal, no se li conegué mai cap escrit en llengua italiana (tret d'unes breus anotacions marginals, plenes d'errors). I quan anys després travessà la frontera de Portugal, després d'una llarga estada, i entrà al veí regne de Castella

en busca de fortuna, el llenguatge que usava era una penosa barreja de portugués amb castellà i escadusser mots de la parla dels navegants mediterranis amb uns quants catalanismes pel mig, tot conjuntat, però, dins d'una força motora que l'impel·lia més lluny dels horitzons coneguts. A l'altra banda de la Mar Tenebrosa l'esperava l'Illa del Tresor.

Capítol 6

LA CONNEXIÓ CATALANO-JUEVA

L'home que buscava els diners i el permís necessari per anar a les Indies asiàtiques pel camí d'occident, era sens dubte un navegant avesat a tots els mars i a tota mena de peripècies humanes. De mitjana estatura, amb ulls blaus i de cabell ros, semblava més gran del què era, i segurament no ~~arribava als~~ arribava als

40 anys d'edat aquella primavera de l'any 1487, en què les cròniques registren el seu pas fugisser per la ciutat de Còrdova, del regne de Castella. Fracasades les seves gestions a Portugal, provà fortuna a les veïnes terres andaluses, i, efectivament, el 5 de maig d'aquell any, el tresorer de la cort Francisco González obria un voluminós llibre de registres i a la pàgina de darrera del foli 76, amb una ploma d'au que escrivia ben espès, va fer-hi aquesta anotació:

"Este dicho día di a Xristoval de COLOMO, estrangero, tres mil maravedies, que està aquí haciendo algunas cosas complideras al servicio de sus Altezas".

La fonètica castellana -així mateix com l'andalusa- ofereix resistències incòmodes a certs acabaments consonàntics de mots mediterranis i, en particular, de mots catalans. El funcionari castellà, -el qual, a més a més, era andalús de Sevilla- hauria hagut de fer un esforç superior a les seves possibilitats sil·làbiques per transcriure un cognom acabat amb m com era el de Colom. Solució? Va castellanitzar-lo, afegint-li una o al darrera.

L'estranger Colom s'havia convertit, momentàniament, en Colomo. Però com que la necessitat doblega també als visionaris i, de totes maneres, havia aconseguit cobrar, ¿quina importància podia donar-li al fet de que el pagador hagués afegit una o al rebut?

Les transcripcions, sobretot si es tractava de gent poc coneguda, oscil·laven segons l'encert, l'humor o la traça de l'escrivent. Un any després, l'11 de juny de 1488, en tornar a la mateixa administració, Colom va tenir més sort. Aquesta vegada, el funcionari va posar els cinc sentits en la feina que feia i va encertar lletra per lletra l'exòtic nom de família d'aquell foraster.

El comptador va escriure textualment:

"Di á Cristobal COLOM tres mil mrs. por cédula de Sus Altezas".

Generalment, aquestes anotacions registraven la nacionalitat de la persona darrera el seu nom. En el cas de Colom, es van limitar a especificar que era, senzillament, "estrangero".

En resultar suprimida la gairebé obligada menció de la nacionalitat, Colom aparentava ser un apàtrida, o si més no un home que amagava la seva identitat. Ara bé. Si la ~~seu~~ adscripció legal a un país sobirà és optativa, i de fet hom pot perdre-la o adquirir-la de bell nou, és clar que l'ètnia, l'origen familiar, es porta al damunt de la persona del bressol fins després de la mort, per tal com els descendents la perpetuen. De manera que un hom que afirmés cognomenar-se COLOM revelava que el seu origen ètnic, familiar, era català.

La veritat sia dita, es tractava d'un nom de família relativament vulgar. No significa altra cosa que l'humil ocell domèstic que el llatí anomenava columbu; que en la llengua espanyola de Castella es diu palomo; en italià, colombo; en francès, colombe, i dove en anglès.

Molts de pacífics i honrats ciutadans als països d'expressió catalana es deien Colom: n'hi havia molts a l'illa de Mallorca i també al Principat de Catalunya, però allà on esdeve-

nien una raresa de difícil pronúncia era certament en aquelles caliginoses terres espanyoles de Còrdova.

A part d'això, aquest estranger cognomenat Colom parlava amb un accent que si no era ~~llatí~~ català ho semblava força. Casat amb una dona portuguesa, havia viscut a Portugal o havia estat en contacte amb portuguesos ben bé sis anys, i una cosa notable és que els portuguesos parlaven i escrivien -més en aquells temps que no pas a l'actualitat- d'una manera semblant a la dels catalans.

El pretés idioma castellà que escrivia - i hem de suposar que parlava- Colom era, en realitat, un argot macarrònic en el que figuraven mots com ara fugir (comú al català i al portuguès) en lloc del castellà "huir"; correu (català i portuguès) en lloc del castellà "correos", i molts d'altres semblants. ~~XXXXXXXX~~

En quant a l'observació de que Colom es trobava aleshores en aquelles terres "al servicio de sus Altezas" es referia, naturalment, als reis dels diferents territoris que més tard, en una suma d'abusos i desencerts consentits, hom ha anomenat Espanya.

S'esqueia que "Su Alteza el Rey" era allà i en aquells moments ~~XXXXXXXX~~ ^{Don} Fernando, més conegut ^{després} pel renom "El Católico". Fill d'aquell que la història coneix com a Joan Sense Fe, el rei ^{Fernando} era un home de raça castellana que les circumstàncies havien elevat a monarca de la Confederació Catalano-Aragonesa, però el seu matrimoni amb la castellana Isabel el reduïa, a Castella, a l'esgrogueït paper de consort d'una dona d'energia viril, ~~ja~~ que dominava al marit en molts d'aspectes. Ella ~~XXXXXXXXXXXX~~ era reina de Castella, i no cap dels dos era rei d'Espanya, com s'ha escrit per equivocació, perquè Espanya, senzillament, no existia com entitat política.

És en aquest context ^{com} ~~que~~ s'ha d'entendre que, a les acaballes del segle XV, un desconegut amb cognom català fos qualificat pels funcionaris castellans d'extrangero. L'historiador peruà Luís Ulloa Cisneros va deixar ben clars aquests conceptes arà farà més de mig segle:

"Cataluña, ~~era~~ en efecto, era en el siglo XV un Estado independiente y perfectamente extrangero en relación a Castilla. Gozaba entonces Cataluña de otro gobierno, de otras instituciones, de otras leyes, de otro ejército, de otra marina. Separación completa entre las dos naciones, simple unión personal de sus respectivos soberanos por el lazo matrimonial: tal era la situación legal entre ambas... Son los mismos célebres ~~los~~ Reyes Católicos quienes nos suministran la prueba más tangible de la extrangería de los catalanes en Castilla, en Andalucía, en Sevilla. He aquí esa prueba: en las Ordenanzas de Sevilla de 1486, refrendadas por dichos reyes, se ordena la exclusión de los extrangeros como corredores en la Lonja de aquella ciudad, y entre estos extrangeros se especifica con todas sus letras a los ingleses, también a los genoveses y a los catalanes".

Diuen les cròniques que l'extranger Colom va passar set anys a la cort castellana, esperant que el rei o la reina donguéssin el vist i plau al seu projecte d'expedició, per portar a terme el qual calia esmerçar molts diners. En el decurs d'aquella estada, un important

~~personatge~~ ^{estava} personatge de la cort castellana avalava Colom. Era Fray Diego de Deza, un eclesiàstic rígid, educat a l'ombra de les nombroses esglésies de la petita vila de Toro, prop de Zamora; Deza, que era dominic i tenia 49 anys d'edat en el moment de la descoberta d'Amèrica, feia el posat de policia: portava un bigoti

ben retallat, la barba rasurada, i un principi de patilles fins a mitja orella, que emmarcaven una mirada ~~escrutadora~~ escrutadora. Havia aconseguit arribar a ser confessor dels pecats del rei Ferran, el qual l'avalà més tard per als càrrecs d'Inquisidor General de Castella i també de Catalunya-Aragó

No obstant, Deza no era un cristiano viejo, sinó un convers, d'origen jueu. ■ Havia entés que la millor manera de protegir-se contra la creixent persecució dels sospitosos de judaisme era entrar en els rengles dels perseguidors, i, si podia ser, al davant de tots. ¿No era precisament això el que havia fet el seu mestre Torquemada, el gran inquisidor, ~~també~~ també d'origen jueu?

El 31 de març de 1492, un edicte emès a Granada, amb les corresponents signatures reials, donava un terme de només quatre mesos ~~per tal de~~ per tal de que tots els jueus haguts i per haver als regnes de Castella i de Catalunya-Aragó abandonessin el territori o bé que canviessin de religió, adoptant la catòlica.

Desfermada la persecució contra els nombrosos i influents jueus per la fanàtica Inquisició castellana, els regnes de Castella i de Catalunya-Aragó — a on arribà la llarga mà de Torquemada — van patir un apocalíptic trasbals. Però l'instint de supervivència menà molts de jueus a conversions fictícies al catolicisme. I si bé alguns conversos seguiren practicant, d'amagat, els seus rituals i costums, alguns convertits es van passar amb totes les conseqüències a l'adversari i aquest fou el cas del confessor de Ferran el Catòlic.

Fray Diego de Deza es trobava a Granada , acompanyant als reis, quan Colom hi aconseguí cobrar de l'administració [redacted] la factura de tres mil maravedisos en concepte d'uns estranys serveis. [redacted] Tal vegada Deza va influir en aquesta operació de contabilitat, relativament menuda però que era d'agrair en una tresoreria que sempre estava a la última [redacted] pregunta i havia d'anar [redacted] pidolant a les corts, als prestanistes i banquers i practicant l'extorsió per poder disposar de monedes.

La caixa de la corona castellana estava ben escurada i Colom hi ^{va més a més,} havia arribat amb una sabata i una espadenya. El cronista Gonzalo Fernández de Oviedo descriu l'aspecte del navegant com el d'un pidolaire esparrecat i fantasiós, del qual se'n malfiaven per ser estranger:

"Alli anduvo vn tiempo con mucha necesidad & pobreza sin ser entendido de los que le oyan...haziendo muchos offrescimientos de grandes riquezas y estados para la corona Real de Castilla. Pero como traya la capa rayda tenianle por fabuloso soñador y que todo quanto dezia & hablaba, assi por no ser conocido y extranjero y no tener quien le favoreciese, ~~...~~..."

Fart d'esperar el suport reial, i quan ja era a punt [redacted] d'anar-se'n de Castella, Colom rep la notícia de que [redacted] el seu projecte es pot arrenjar per un altre cantó. Fray Diego de Deza hi intervé de manera [redacted] determinant en aquesta decisió, fent gestions prop dels reis i dels personatges influents que els envolten. La decisió consisteix en que la reina castellana i el rei aragonsès donaran el vist i plau i signaran els documents que calguin a Colom, però la possibilitat pràctica de [redacted] l'expedició proposada

la donaran una sèrie de personatges que dominen la Cort Catalano-Aragonesa, i que són, sense excepció, conversos d'origen jueu. L'evidència d'aquest fet ha portat el doctor en història per la Universitat d'Oxford, Henry Kamen, a fer aquest recordatori:

"Sense la financiació feta pels conversos, el primer viatge de Colom en 1492 no s'hauria arribat a fer. Foren els conversos aragonesos Luis de Santangel i Gabriel Sánchez els qui van protegir i finançar l'expedició...i cap la possibilitat de que el mateix Colom fos originari d'una família de conversos catalans".

Efectivament, el capdavanter d'aquesta connexió catalano-aragonesa-judaica era Lluís de Santangel, una mena de ministre d'hisenda de Ferran el Catòlic. Santàngel es trobava aleshores en una situació ben delicada, i de no haver estat per les grans sumes de diners que proporcionava a la corona no s'hauria entés com encara era viu. Feia molts pocs d'anys que havia estat sentenciat per la Inquisició de Saragossa a penitència pública. I un cosí seu del mateix nom havia estat no res menys que decapitat i el seu cadàver posteriorment cremat, tot per ordre de la Santa Inquisició, amb el vist i plau de l'astut monarca. El millor cronista de l'època, Nicolas Machiavel, havia posat el dit a la llaga i havia escrit:

"Fent servir la religió com a pretext, el rei Ferran s'ha dedicat amb pietosa crueltat a expulsar i eliminar els marranos* del regne".

* marrano: castellanisme usat pels cristians per designar les persones d'origen jueu.

En el diccionari castellà, marrano significa "porc".

Però el rei Ferran s'adonava que, de moment, li convenia mantenir bones relacions amb els conversos més influents. Mentre hi hagués negoci a fer no calia preocupar-se per llurs pràctiques religioses o pel seu origen racial. Ben mirat, si hi havia en llurs expedients personals algun element sospitós a l'ortodòxia dominant, això també podia ser un mitjà de pressió, una subtil manera de tenir-los ben fermats als interessos del clan dominador.

Paral·lelament a això, el vacil·lant ministre Santangel veia que li calia exhibir prop del rei algun nou trumfo a la mà per afermar la seva seguretat personal. L'ocasió se li presentà en conèixer aquell aventurer cognomenat Colom, que prometia aportar noves riqueses a la caixa de cabals del monarca, i en parlà al seu íntim amic i gairebé parent Gabriel Sánchez, Tresorer General i conseller del palau del rei.

Nascut a la vila catalana de Tortosa de mare catalana i pare aragonès, Gabriel Sánchez era casat amb una Santangel, ~~casada~~ lligam que el feia gendre ~~del~~ Santangel decapitat i cremat per la Inquisició. de l'altre

Hom deia que la fortuna de Sánchez era immensa i no es fa estrany que en decidir-se a contribuir a l'avançament de diners per a la primera expedició colombina, el rei hi donés de seguida el vist-i-plau. Així doncs, l'esperat primer viatge al nou món només va ser possible quan Santàngel i els seus socis van posar sobre la taula l'argument més contundent de tots: la suma de 1.140.000 maravedisos, la moneda de l'època, en concepte d'avançament de les despeses que originaria l'expedició. Són els mateixos arxius històrics castellans els que forneixen la prova d'aquest fet, com és ara la certificació conservada a l'Arxiu de Simancas, en la qual s'esmenta a Santàngel pel seu càrrec d' "escribano de ración", equivalent al d'un modern ministre de

finances, i al descobridor d'Amèrica pel seu cognom originari, COLOM. El document diu així:

"FINIQUITO DE LA CUENTAS DE LUIS DE SANT ANGEL"

"Recíbensele en cuenta al dicho escribano de racion e Francisco Pinelo por cedula del Rey e de la Reyna nuestros Sres.fha. en 2 de mayo de 1492, un cuento, ciento cuarenta mil mrs. que prestó á sus altezas para el despacho de Cristobal Colom Almirante".

En aquest document surt el nom d'un Francisco Pinelo, que era un genovès, i això no és cap casualitat, i es relaciona bé amb els lligams genovesos del descobridor d'Amèrica. Però no calia anar a la península italiana per trobar ciutadans de la República Genovesa: n'hi havia molts a les comarques de parla catalana. Sense anar més lluny, al Regne de València -que formava part de la Confederació Catalano-Aragonesa-, dues famílies genoveses, la dels Centurione (o Centurió) i la dels Pinello, eren en íntim contacte amb Santàngel, la família del qual era l'arrendadora d'una sèrie de drets concedits als genovesos establerts allà com a mercaders.

No es fa estrany, doncs, que un Pinello figuri al costat de Santàngel en el préstec que ambdós van fer a "Sus Altezas, el Rey y la Reyna", però que, ep!, en realitat només era un préstec ~~al~~ al rei. ~~Aquest~~ Aquest aclariment és documentat en una ordre de pagament, datada a Segovia el 19 d'agost de 1494, en la qual mencionen els maravedís prestats per Santàngel, dient que

"los ha tomado de los dineros que estaban consignados para desempeñar los censales que estan en la ciudad de Valencia".

sigui

Dit d'una altra manera: com que la ciutat de València depenia de la Corona Catalano-Aragonesa, els diners que van possibilitar la primera expedició colombina van sortir dels dominis

del rei Ferran i no pas dels de la reina Isabel de Castella. Aquest fet resultà ~~clar~~ ^{aclarit}, i ben aclarit, ~~ara~~ ara farà cent anys per l'historiador Salvador Sanpere i Miquel, membre de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona ~~i~~ també ~~historiador~~ ~~de~~ de l'Acadèmia de la Història de Madrid. Deia el senyor Sanpere:

"~~Historiador~~ Sabemos claro que lo que hizo Santàngel fue anticipar al rey Fernando, sobre su arrendamiento de los derechos genoveses de Valencia, la cantidad que aquél necesitó para despachar a Colom. Luego, fue Fernando quien procuró el dinero que se necesitaba, y que no podía adelantar Isabel, que iba muy corta de dinero; pues aun cuando la orden se daba por los Reyes y no por Fernando, esto no era más que por cortesía, pues bien se comprende que Isabel no tenía derecho alguno para disponer del dinero procedente de los censales en Valencia.

Por consiguiente, conste que si Colom marchó, marchó con dinero de la Corona de Aragón, con dinero de Valencia, y que este dinero lo prestó a Isabel, y a Castilla, su esposo Fernando".

Els esdeveniments històrics tenen la seva lògica interna, i aquí, a més a més, troben una justificació geopolítica: era més natural que l'impuls al projecte de Colom vingués d'una potència marítima que no pas d'un país ~~continental~~ continental, aïllat de les mars com era Castella. I al costat d'això, també s'esqueia dins la lògica de les coses que un home que semblava empeltat de judaisme fos més ben acollit a la Corona Catalano-Aragonesa, saturada de funcionaris que d'amagat recordaven la primitiva fe mosaica, començant pel mateix secretari del rei, Johan de Coloma.

tanmateix

Nascut a la vila aragonesa de Borja, Coloma era fill d'un català de ~~la comarca de l'Empordà~~ la comarca de l'Empordà. Fou precisament en una vila d'aquesta comarca, a Figueres, on Coloma es casà, en segones núpcies, amb Maria Pérez de Calvillo, d'una família que, com tota la colla abans esmentada, havia d'amagar les seves arrels ~~les~~ hebrees.

Johan de Coloma fou ajudat per Fray Juan Pérez - un obscur franciscà del convent andalús de La Rábida, prop de Huelva-, que havia estat comptable abans de ser frare, en la redacció dels acords reials amb Colom. Però, cosa notable, Coloma signà el seu nom de fonts, sota les clàusules, a la manera catalana: Johan, i no pas a la castellana "Juan". Es tracta d'un d'aquests petits detalls que després resulta que serveixen per resoldre les ^{grans} incògnites; si més no, revelava, en aquest cas, que Coloma manifestava la seva voluntat de que no el ~~se~~ prenguéssin per un altre, que no el confonguessin amb un castellà.

Hi hagué encara un altre singular personatge que va ajudar a decantar la situació de manera favorable als propòsits de Colom i de Santàngel. Era Juan Cabrero, cambrer major del rei.

També amb sang jueva a les venes - i si no era una qüestió de sang ^{no} seria d'herència cultural-, Cabrero era un exemple prototípic de l'extensió i de la profunditat a què havia penetrat la minoria ètnica hebrea dins de la noblesa catalano-aragonesa. El cambrer major del rei era fill de Martín Cabrero i

d'Isabel de Paternoy, una de les famílies més distingides del regne i, no cal dir-ho, d'origen jueu.

La Baronia de Paternoy era una jurisdicció feudal que havia estat concedida al clan dels Ayerbe. I la línia del casal de Barcelona dels barons de Paternoiy i d'Ayerbe arrencava, ni més ni menys, que dels amors furtius del llegendari rei Jaume I el Conqueridor de Catalunya-Aragó amb una amistançada anomenada Teresa Gil de Vidaure. Les relliscades amoroses dels monarques han donat sempre bon resultat als descendents, fins i tot llunyans. Unes quantes gotes de màgica sang blava esborren qualsevol il·legitimitat matrimonial i alhora fan entrar als descendents, per la porta gran, al reducte dels happy few, dels qui remenen les cireres; ~~ve't aquí~~ el cas de Juan Cabrero, al qual Colom considerà sempre un dels seus protectors més assenyalats.

Catalans, aragonesos, gent d'origen jueu i algú genovès establert a les terres de parla catalana; ve't aquí la gent que féu possible aquella aventura que hem convingut anomenar la descoberta d'Amèrica; ~~la gent~~ que fou després literalment escombrada de l'empresa començada, degut a ~~la coneguda~~ la coneguda paradoxa ~~de~~ de la història per la qual els capdaventers de qualsevol novetat són sempre marginats per una segona filera d'homes obscurs. ~~La~~ La segona filera segueix les petxades dels capdaventers, però alhora les esborra i segueix llavors uns camins insospitats. Quan la que semblava que ~~anava~~ anava a ser una descoberta geogràfica i comercial esdevingué una ferotge conquesta, els catalans ja havien estat exclosos de tota anada o retornada a les Amèriques, per reial decret d'Isabel de Castella. I els desgraciats hispànics d'origen jueu que s'amagaren o anaren a poblar la nova Amèrica, van comprovar ben aviat que els fanà-

tics de la Inquisició es disposaven també a perseguir-los mar enllà, fins el fons de les selves ameríndies, si calia.

Així doncs, les circumstàncies van estalviar a catalans, aragonesos i genovesos més o menys judaitzants la responsabilitat dels horrors de la conquesta castellana d'Amèrica, reservant-los-hi un rol més acceptable: el d'haver donat l'impuls inicial al viatge que produí el Big Bang de la història moderna: el xoc del vell ~~continent~~ continent amb el nou.

COMITATO CITTADINO PER LE CELEBRAZIONI COLOMBIANE (V Centenario della nascita di Cristoforo Colombo), Studi Colombiani, T.2, S.A.G.A. (Genova 1952).

MARTI, Carlos: Fra Bernal Boyl, su época y su personalidad, Imprenta y Papeleria Alfa (Habana, Cuba s/d, circa 1932).

ULLOA, Luís: Xristo-Ferens Colom, Fernando el Católico y la Cataluña española. El Pre-descubrimiento Hispano-Catalán de América en 1477, Maisonneuve Frères-Éditeurs (Paris 1928).

CARRERAS VALLS, R: Los catalanes Juan Cabot y Cristóbal Colom. La verdad sobre el descubrimiento de América, Imprenta Altés, (Barcelona 1931).

ULLOA CISNEROS, Luís: Historia Universal, Tomo VI, América, Publicaciones del Instituto Gallach (Barcelona 1932).

CATALÀ I ROCA, P: Entorn de Cristòfor Colom, Dalmau Editor (Barcelona 1978).

COLOM, Antoni, Cristóbal Colón, Joan Baptista Colom, català, de Tarroja de Segarra, copisteria Lleida (Igualada, maig 1980).

CATALÀ ROCA, P: "Quatre germans Colom, el 1462", Dalmau editor, (Barcelona 1978).

MENENDEZ PIDAL, R: "La lengua de Cristóbal Colón", Espasa-Calpe, (Madrid 1968).

J. PELAEZ, Manuel: Catalunya després de la guerra civil del segle XV, Curial (Barcelona 1981).

LAMARTINE, Alphonse de: Cristóbal Colón. Descubrimiento de las Américas, Urbano Manini Editor (Madrid 1867).

COLOMER MONTSET, Jaime: Unknown facts of history. Comments regarding the text of the document "The Capitulations...", Archivo Colombino (Barcelona 1970).

CENTENARIO DEL DESCUBRIMIENTO DE AMERICA: Conferencias leídas en el Ateneo barcelonés sobre el estado de la cultura española y particularmente catalana en el siglo XV, Imprenta de Henrich y Compañia (Barcelona 1893).

REPARAZ(Fill), Gonçal de: Catalunya a les mars, Editorial M ntora S.A. (Barcelona, 1ª edició, agost 1930).

MACHIAVEL: Portrait de la France, Portrait de l'Allemagne, Editions des Portes de France ,Imprimerie C.Frossard (Porrentruy, Suisse, 1944).

AMICH, Julian: Historia del puerto de Barcelona, Editorial Juventud, (Barcelona, 1ª edición, abril 1956).

VARELA, Consuelo: Cristóbal Colón. Textos y documentos completos, Alianza Editorial (Madrid 1982).

VALLESCÀ, Antonio: Las calles de Barcelona desaparecidas, Ediciones Lxbreria Millá (Barcelona 1945).

Repubblikax
XXXXXXXXXXXX

PRATTICO, Franco, i altres: La scena dei Borgia, La Repubblica, Mxixaxax (Milano, settembre 1982).

XX

BAQUÉ, Teresa: Comunicació sobre Cristòfor Colom, català, a les III Jornades Catalanes de Nord-Amèrica, NACS (North American Catalan Society), (Toronto -Canada-, estiu 1982).

FERRÀ, Miquel: Memòries secretes de Cristòfor Colom, La Magrana, (Barcelona 1983).

CASTELLÀ-GASSOL, Joan: Tots els documents que abonen la tesi de la catalanitat de Colom, El Món, (Barcelona, 6 agost 1982).

TORROBA BERNALDO DE QUIRÓS, Felipe: Historia de los sefarditas, Editorial Universitaria, (Buenos Aires 1968).

KAMEN, Henry: The Spanish Inquisition, Mentor Book, The New American Library (New York 1968).

TUBERVILLE. A.S.: La Inquisición española, Fondo de Cultura Económica, 5ª edición (Mexico 1965).

PITA MERCÉ, Roderic: La societat jueva en els calls lleidatans, Dalmau editor (Barcelona 1978).

SECALL I GUÉLL, Gabriel: Els jueus de Valls i la seva època, Institut d'Estudis Vallencs (Valls 1980).

BÜHM, Günter: Nuevos antecedentes para una historia de los judíos en Chile colonial, Editorial Universitaria, (Santiago -Chile- 1963).

PARKES, Jane: A History of the Jewish People, Pelikan Book (London, 1964).

CRINO, Sebastiano: Come fu scoperta l'America, Editore Ulrico Hoepli (Milano 1943-XXI).

MADARIAGA, Salvador de: Vida del Muy magnífico señor don Cristóbal Colón, 2ª edición, Espasa-Calpe (Madrid 1979).

~~BERNARDINI-SJOESTEDT~~

BERNARDINI-SJOESTEDT, Armand: Cristóbal Colón, Ediciones Castilla S.A. (Madrid 1965).

DE LAS CASA, Fray Bartolomé, Obispo de Chiapa: Historia de las Indias, Tomo I, M. Aguilar Editor (Madrid s/d.).

REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA: Enumeración de libros y documentos concernientes a Cristobal Colon y sus viajes, Establecimiento Tipográfico de Fortanet (Madrid 1892).

LLUÍS ULLOA

Ex-Director de la Biblioteca Nacional de Lima

Noves proves de la catalanitat de Colom

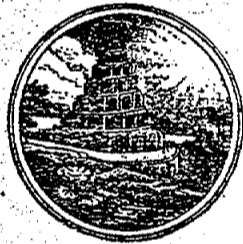
LES GRANS FAISETATS DE LA TESI GENOVESA

*amb dos apèndixs: 1^{or} sobre els COLOMBO i els COLOMO
castellans i sobre el Passeport donat a Colom en abril de 1492,
per a què se'n anés a la Índia; 2^{on} L'equivalència dels noms
JOAN BAPTISTA i XRISTO-FERENS.*

Pròleg de FERRAN VALLS-TABERNER

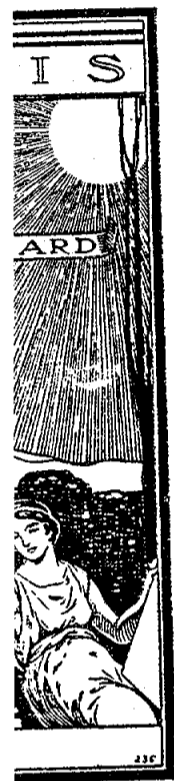
Traducció catalana de JAUME DELS DOMENYS

*Amb 5 fac-simils, un dels quals és el text original de les Capitulacions de
la descoberta, i que es troba en els Arxius Generals de Barcelona.*

LLIBRERIA ORIENTAL-AMERICANA
MAISONNEUVE FRÈRES

3, rue du Sabot, 3
PARIS (VIe)

MELCHIS ULLOA

Es Director de la Biblioteca Nacional de Lima

CRISTOFOR COLOM
FOU CATALA

LA VERITABLE GENESI
DEL DESCUBRIMIENTO

(Traducción y Biografía de la autoría por
DOMENEC DE BELLMUNT)

LIBRERIA CATALONIA
EL ACA DE CATALUNYA
BARCELONA

Jésuites, Charente-Inférieure, Massachusetts, etc.... Les documents les plus nouveaux et les plus probants ; il a su avec dextérité dénuder l'inextricable écheveau des textes les plus confus et en restaurer la forme trame avec une méthode et un sens critique qui font également honneur à sa probité historique et à sa perspicacité psychologique.
Ce bon et beau travail d'édition historique ne manquera pas d'intéresser tout « honnête homme » dans le double sens ancien et moderne : esprit cultivé et cœur loyal.

Pour paraitre :

Coronin (Christophe). La lettre de Christophe Colomb annonçant la découverte du Nouveau-Monde (15 février, 14 mars 1493). Texte original espagnol. Edition princeps, in-folio, différente des deux éditions in-4 connues jusqu'à ce jour. Commentant par « Señor por que sé que aureis plazer... » et faisant : « Esta carta en bto. COLOM al escribano de rraó... » Reproducción en fac-similé d'après l'exemplaire découvert en Espagne, par M. Jean Maisonneuve, libraire-éditeur, avec une préface de M. Luis Ulloa ; in-folio, relié toile, tirage sur papier de Hollande. 250 fr.

EN PREPARACIÓ. APAREIXERA AVIAT

CHRISTOPHE COLOMB

LES PLUS IMPORTANTS DOCUMENTS AUTHENTIQUES

SE RAPPORTANT AU VOYAGE DE DÉCOUVERTE

FAIT PAR

CHRISTOPHE COLOMB

Amb introducció, comentaris i notes per LLUIS ULLOA

Reproducció fac-simil a 250 exemplars numerats, sobre bon paper, en format in-folio, relligat en tela. . . . . Pneu: 300 francs

RESUM D'AQUESTS DOCUMENTS.

- I. — La lletra de Cristófor Colom anunciant la descoberta del Nou Món (15 de febrer-14 de març de 1493). Text original espagnol. Edició princeps in-folio. Comença per « Señor por que sé que aureis plazer... » i acaba per « Esta carta enbio COLOM al escribano de rraó... » Reproducció segons l'exemplar descobert a Espanya per M. Jean Maisonneuve, librer-éditeur.)
- II. — La minúcia del text autèntic de les Capitulacions que conté la famosa frase que estableix que Colom havia fet una descoberta abans de 1492.
- III. — La minúcia (inèdita) del PASSAPORT donat a Colom (abril de 1492) per anar a la India.
- IV. — La lletra dels Reis Catòlics destinada als sobirans de les terres que Colom podia trobar en el curs del seu viatge.

Heus aquí un recull complet i ÚNIC dels grans documents autèntics que es refereixen a la gesta immortal de Cristófor Colom.

SEADOR por que se que aurris plazer de la grana victoria que nuestro señor me
 da dado en mi viaje vos escrivo esta por la q̄i sabreys como enneinte dias pase a
 las islas cō la armada q̄ los illustrissimos Rey e Reyna ı̄ros señores me dieron
 o dēyo falle muy muchas Islas pobladas cō gente sin numero : y de las todas
 de tomado posesion por sus altezas con pregon y uādera rreal estenoida y non me fua
 e cōtradicho Ala primera q̄ yo falle puse noubre sant saluador a comemoracion de su alta magest

Despues de este escripto: y estado en mar de Castilla salio tanto viento cō migo. sul y sueste que
 meba fecho descargar los nauos po con aqui en este puerto de lisbona oy que fue la mayo 2
 marauilla del mundo adōde acorde escriuir a sus altezas. en todas las yndias de siempre balla
 do y los tēporall como en mayo adōde yo fuy en xxxıı dias y volui en xvııı salio quedas tomiere
 tas me ade tenido xııı dias corriendo por esta mar: vizen aqua todos los bōbres oda marq̄
 mas ouo tan mal yuerno no ni tantas perdidas de naues fecha ba quatorze dias de marzo:

**ESTA Carta en bio Colom Almirante de nra Señora
 De las Yslas Halladas en Las Indias: Lōtenias
 A. Oua De Sus Altezas**

*La lletra de 1493 a Luis de Santangel.
 Primer edició espanyola (començament i post-scriptum signat).*

Handwritten text in cursive script, including a signature and date. The text is partially obscured by a large scribble on the right side. Visible words include: "mi mandado a...", "en castellanos de oro", "y los", "del qual", "los", "y de octubre", "500", "5. A. 5.", "Almirante".

*Signatura i sigles de l'Almirall.
 (Ordre d'un pagament demanat per Colom).*

Escut nobiliari del descobridor d'Amèrica, segons la "HISTORIA DE LAS INDIAS", publicada el 1526 per Gonzalo Fernàndez de Oviedo. Vegi's que el cognom del descobridor és escrit amb "m" final - tal com s'escriu en català - , i no pas "Colon", amb "n" final, que no és més que la castellanització posterior del primitiu cognom català ,COLOM.

SENOR por que se que aueris plazer de la grana vitona que nuestro señor me
 ha oado en un viaje vos escruió esta por la q̄i sabreys como enreinte dias pase a
 las indias cō la armada q̄ los ilustrissimos Rey e Reyna nros señores me dieron
 odo yo falle muy muchas yllas pobladas cō gente sin numero: y de las todas
 se tomado posesion por sus altezas con pregon y uão de real estendida y non me fu
 e conradicho. A la primera q̄ yo falle puse nombre sant saluador a comemoracion de su alta magest

Despues desta escrípto y estãdo en mar de Castilla salio tanto victo cō migo. sul y fuste que
 meba fecho descargar los nauos po con aqui en este puerto de lisbona o y que fue la mayo
 maravilla del mundo adõde acorde escríur a sus altezas. en toda la yndias de siempre balla
 do y los tẽporall como en mayo adõde yo fuy en xxv dias y volui en xviii salio quatas tomas
 zaas me adẽtando xiiii dias corriendo por esta mar: oizen aqua todos los hõbres o da marq̄
 mas ouo tan mal yuanto no ni tantas perdidas de naues fecha ba quatorze dias de marzo

ESTA Carta en bio Colon A dñmano Dnacio
 Delas Yllas Halladas en Las Indias: Lõdina
 A Dna Dc Das. Altezas

PRINCIPIO Y POST-SCRIPTUM DE
 LA PRIMERA EDICIÓN ESPAÑOLA
 DE LA CARTA DE COLOM A LUIS
 DE SANTÁNGEL

De esta edición, hecha en Barcelona a fines de abril o principios de mayo de 1493, y que es *in folio*, no se conserva sino un solo ejemplar, descubierto en 1890 y guardado hoy como un tesoro en el Museo Británico, de Londres. Un sabio inglés contó en ella hasta 10 catalanismos, que no pueden atribuirse todos a errores tipográficos. Es de notar la grafía *Colom* del apellido, igual, no obstante el texto castellano, a la de las ediciones latinas. No se sabe en qué imprenta barcelonesa se efectuó esa primera impresión, pero se supone que en la célebre de Rosenbach

Primera edición española, Barcelona mayo de 1493

De Insulis inuentis

Epistola Cristoferi Colom (cui etas nostra multū debet : de Insulis in mari Indico nup inuētis. Ad quas perquirendas octauo antea mense: auspicijs et ere Inuictissimi Fernandi

pter rerū temporalū incremēta: quorū nō solū Hispania sed vniuersa Christianitas est futura p̄ticeps. Hec vt gesta sunt sic breuiter enarrata. Vale. Vlisbone pridie idus ad Marcij.

Cristofor^o Colom^o Oceane classis Prefect^o.

Principio y final de la 1ª edición romana de la versión latina, mayo de 1493, en que Colom da cuenta de su expedición de 1492. Obsérvese la forma indeclinable catalana Colom del apellido.

Después desta escryptoy estado en mar de Castilla salio tanto vieto cō migo. sul y fucite que me a fecho descargar los nauos yo con aqui en este puerto de lisbona oy que fue la mayo e mara uilla del mundo adōde acorde clarar afus atezas. entoda la ynoias de sicmpre balla do y los tēporall como en mayo adōde yo fuy en mudiol y volui en xviii salio qudas tonnetas me adē tenido xii dias corriendo por esta mar: oizen aqui todos los bōbres oda marq̄mas ouo en mal yucio no ni tantas perdidas de nauos fecho ha quatorze dias de marzo?

ESTA Carta es de Colom Al hermano Berardio
De las Ylas Halladas en Las Yndias: L. de uilla
A. Oua De Das Algez

Post-scriptum de la primera edición en lengua castellana de la carta enviada por Colom a Luís de Santángel. Edición impresa probablemente en los talleres de la casa Rosenbach, mayo de 1493, en Barcelona. (Reproducción fotográfica del original que se conserva en el Museo Británico de Londres).

De Insulis inuentis

Epistola Cristoferi Colom (cui etas nostra multū debet: de Insulis in mari Indico nup inuētis. Ad quas perquirendas octauo antea mense: auspicijs et ere Inuictissimi Fernandi Hispaniarum Regis missus fuerat) ad Adagnificum dñm Raphaelez Sanctis: eiusdē ferensissimi Regis Thesaurariū missa. quam nobilis ac litterat⁹ vir Aliander d Cosco: ab Hispano ydeomate in latinū conuertit: tercio kl's Maij. M. cccc. xciiij. Pontificatus Alexandri Sexti Anno primo.

Cloniam suscepte prouintie rem perfectam me persecutum fuisse: gratū tibi fore scio: has p̄stitui exarare: que te vnius cuiusq̄ rei in hoc nostro itinere geste inuenteq̄ admoneāt. Tricesimo tertio die postq̄ Sadibus discessi: in mare Indicū perueni: vbi plurimas Insulas innumeris habitatas hominib⁹ reperi: quarū oim p̄ felicissimo Rege nostro: preconio celebrato ⁊ vixillis extensis: cōtradiciente nemine possessionē accepi. primeq̄ earum: diuī Saluatoris nomen imposui. (cuius fret⁹ auxilio) tam ad hāc q̄ ad ceteras alias puenim⁹. Eam vero Indi

peragant solennia sacra. festaq̄ fronde velent delubra. Exultet Christi⁹ i terris: quē admodū in cellis exultat: cum tot populorum pditas añ bacanmas saluatum iri p̄uidet. Letemur ⁊ nos: tū p̄pter exaltationē nostre fidei. tum p̄pter rerū temporalū incrementa: quorū nō solū Hispania sed vniuersa Christianitas est futura p̄iceps. Hec vt gesta sunt sic breuiter enarrata. Vale. Ulisbone pridie ydus Marcij.

→ Cristoforo Colom Oceane classis p̄fect⁹.

PRINCIPIO Y FINAL DE LA PRIMERA EDICIÓN ROMANA DE LA VERSIÓN LATINA HECHA EN MAYO DE 1493 POR COSCO. DE LA CARTA EN QUE COLOM DA CUENTA DE SU EXPELCIÓN DE 1492 Y DE SU REGRESO

Esta versión aparece como carta dirigida al tesorero Sánchez; pero no lo fué, probablemente, sino de la que recibió el escribano de ración Luis de Santángel. Obsérvese la forma indeclinable catalana *Colom* del apellido. Nótese también el caso omiso que se hace de la participación de la reina Isabel en el fomento de la empresa, cuyo mérito se atribuye sólo a Fernando. Este error se corrigió en las ediciones posteriores, así como se cambió el falso nombre de Rafael por el de Gabriel, para el tesorero Sánchez; pero nunca se modificó el apellido Colom. La valiosa primera edición latina es muy rara

Reproducció d'una columna del llibre "HISTORIA DE AMÉRICA" por Luís Ulloa Cisneros (ex-Director de la Biblioteca Nacional de Lima), "Instituto Gallach", Barcelona 1932, pàg. 192.

de in fols imperatoribus
 Et sic per eum est de inveniuntur in dicitur et hinc et inde
 in p[ro]prietate de...
 p[ro]prietate de...
 a...
 X
 Carta...
 1216

Fragmento de la página del Catálogo de la Biblioteca Colombin que se conserva en Sevilla, en la que se relaciona la "letra al escrivá de ración a. 1493, en catalán"

**Getüchschet vß der küniglichen zungen vnd vß dem Latin
 zu Teim. Vnd ist etwas was ein a jteet dar zu gesetzer nach de
 vnd es Colomene vnd die anderen meiter der casinographi
 ler vnd schubent, wuß der es funden hat der schu det es ee
 dar von geschriben ist worden, vnd dem künig ouch darvö
 geit ist worden. Et was er gesendet ist worden dz zu erfaren.**
**Getüch zu strassburg vß grüneck vö meister Barthomeß
 Kähler im jar M.CCCC. lxxv. vß sans Jeronymus tag.**

Colofón de la edición alemana de la carta de Colom, impresa en Estrasburgo, en 1497, en la que se hace constar que la traducción ha sido hecha del catalán

